

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Carmen Karnö

**Eesti noorte kokkupuude pornograafilise meediasisuga ning seonduvad pädevused:
ekspertide hinnangud**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Maria Murumaa-Mengel, MA

Tartu 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. OLULISED ARENGUPSÜHHOOLIGILISED ASPEKTID	6
1.2. LASTE JA NOORTE KOKKUPUUDE PORNOGRAAFIAGA	9
1.3. MEEDIAPÄDEVUSED SEKSUAALKASVATUSE KONTEKSTIS	11
1.3.1. <i>Pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvad pädevused ja nende arendamine õppetöös</i>	13
1.4. EESTI KONTEKST – SEKSUAALHARIDUS JA SEONDUVAD INSTITUTSIOONID	15
1.5. UURIMISKÜSIMUSED	18
2. MEETOD JA VALIM	20
2.1. VALIM	20
2.2. ANDMEKOGUMISMEETOD	22
2.3. ANDMEANALÜÜSI MEETOD	23
3. TULEMUSED	26
3.1. PORNOGRAAFIA TEEMA MÄRKAMINE IGAPÄEVATÖÖS	26
3.1.1. <i>Pornograafiaga seotud probleemide tajumine</i>	27
3.2. HINNANGUD SEKSUAALÕPETUSE OLUKORRALE EESTIS.....	29
3.2.1. <i>Porn literacy võimalikud komponendid</i>	32
3.3. SUHTLUSPÕHIMÕTTED, MIDA JÄRGIDA NOORTEGA PORNOGRAAFIAST RÄÄKIDES.....	34
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	36
4.1. JÄRELDUSED	36
4.2. DISKUSSIOON	39
4.3. EDASISED VÕIMALIKUD UURIMISSUUNAD	43
4.4. MEETODI KRIITIKA	45
KOKKUVÕTE	47
SUMMARY	49
KASUTATUD ALLIKAD:	51
LISAD	58
LISA 1. KOODIPUU	58
LISA 2. INTERVJUU KAVA 1	59
LISA 3. INTERVJUU KAVA 2	60
LISA 4. INTERVJUUDE TRANSKRIPTSIOONID	61

SISSEJUHATUS

Pornograafia moodustab 30% internetis liikuvast informatsioonist ja on sellega internetiliikluses domineerival kohal (30 percent of global...2012). Alates 2015. aasta algusest on internetist pornograafiat otsitud peaaegu 3 miljardit korda ja see arv kasvab iga sekundiga (Pornography Statistics: Annual...2016). Need numbrid näitavad, et pornograafiline meediasisu on muutunud äärmiselt kättesaadavaks ja moodustab märkimisväärse osa internetist.

Noorte kokkupuude pornograafiaga on tundlik teema ja Eestis pole varasemalt tehtud uuringuid, mille keskseks fookuseks oleks laste ja noorte kokkupuude pornograafiaga. Seda valdkonda on vaid põgusalt erinevates Eesti uuringutes puudutatud kõrvalteemana. Kadri Soo on 2004. aastal tehtud sotsiaaluuringus peatunud noorte kokkupuutel pornograafilise sisuga ning leidnud, et juba sellel ajal oli arenenud infotehnoloogia vahendusel väga lihtne jõuda pornograafilise materjalini. Võib olla üsna kindel, et praeguseks, kui uuringust on möödas rohkem kui 10 aastat, on see veelgi lihtsam. Seda kinnitab ka käesoleval aastal ilmunud uuring laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku kohta (Soo *et al* 2016), kus ühe peatükina käsitleti noorte kokkupuudet pornograafia ja prostitutsiooniga.

Noorte kokkupuudet pornograafiaga on vaja uurida ja on ka varasemalt mujal maailmas uuritud, sest pornoni jõudmine ja selle tarbimine on tänu internetile muutunud kõigile väga lihtsaks (Peter & Valkenburg 2008; Braun-Courville & Rojas 2009; Löfgren-Mårtenson & Månsson 2010). See võib põhjustada muutusi noorte seksuaalkäitumises, soosterotüüpide tekkimises ja olla üheks seksuaalse riskikäitumise põhjuseks (Braun-Courville & Rojas 2009; Löfgren-Mårtenson & Månsson 2010). Noorte ja pornograafia kokkupuute teemadest on varasemalt mujal maailmas uuritud peamiselt pornograafia kättesaadavust (Löfgren-Mårtenson & Månsson 2010), arvamusi pornost ja selle mõjust seksuaalkäitumisele (Mattebo *et al* 2012), pornosse suhtumist nii poiste kui ka tüdrukute vaatepunktist (Nigård 2007; Berg 2007), samuti ka pornoni jõudmist ja pornograafia tarbimise põhjuseid (Flood 2007).

Pornograafiani jõutakse valdavalt internetis (Löfgren-Mårtenson & Månsson 2010). Internetis puudub võimalus teha kindlaks kasutaja vanus, kes vastavatel lehekülgedel liigub ning tasuta allalaetav pornograafiline sisu võimaldab vaadata kõikvõimalikku materjali, mis liigitub pornograafia alla. Lisaks eeltoodule juhatavad inimesi tahtmatult pornoni *pop-up* aknad ja ka internetiotsingus teatud sõnade vigaselt kirjutamine võib

ekslikult viia pornograafilise sisuni. Juba 2004. aastal on Rootsi uurijad Månsson ja Söderlind leidnud tohutult suurel hulgal pornograafilise sisuga linke, kui nad sisestasid interneti otsingutesse sõnu “sex” (252 miljonit vastust) ja “porn” (86 miljonit vastust) (Knudsen 2007). Praegu, rohkem kui 10 aastat hiljem, tuleb Google otsingust sõnale “sex” 1,75 miljardit vastust ja sõnale “porn” 144 miljonit vastust. Juba see näitab, et seksuaalse ja pornograafilise sisu kättesaadavus on muutunud veelgi lihtsamaks.

Kuigi pornograafia mõistet on defineeritud erinevalt, siis mina lähtun oma töös järgnevast definitsioonist: pornograafia on ilmse seksuaalse sisuga materjal, mis on eelkõige mõeldud seksuaalse huvi, erutuse või naudingu tekitamiseks (Diamond 1997, Knudsen *et al* 2007 kaudu; Malamuth 2001, Flood 2007 kaudu). Selgelt seksuaalsed representatsioonid hõlmavad endast meeste või naiste paljaid või poolpaljaid kujutisi ning kaudset või otsest seksuaalset tegevust. Kuigi pornograafilist materjali esitatakse ka ajakirjades ja filmidena, siis peamiselt on täna vastavasisuliste diskussioonide fookuses ikkagi internetipornograafia ja seda eelkõige oma suure leviku ja lihtsa kättesaadavuse tõttu. Pornograafia on teema, mida seostatakse ka vägivalla ja prostitutsiooniga, nagu näiteks uuringus laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku kohta (Tamm 2016). Sageli seostatakse pornograafiat koheselt ka lapspornoga, nende teemade vahele tõmmatakse tihtipeale meelevaldselt võrdusmärk ja räägitakse segamini nii ühest kui teisest (Paron 2016). Kuigi tegemist on väga emotsionaalsete teemadega, mis on tihtipeale ka meedia ja avalikkuse tähelepanu all, siis käesolevas töös hoian ma need üksteisest lahus.

Pornograafiast rääkides tuleb arvesse võtta kahte peamist diskursust, milles pornograafiat käsitletakse. Smithi ja Attwoodi (2014) järgi jaguneb pornograafia käsitlemine üldise suhtumise järgi positiivseks ja negatiivseks. Eristatakse kahte lähenemist: *sex-positive* ning *anti-porn* lähenemine. *Sex-positive* lähenemine on Smithi ja Attwoodi (2014) järgi pornograafiasse ning selle uurimisse jaatavalt suhtuv ja pornograafiat võetakse kui ühte osa seksuaalelust. *Anti-porn* suhtumine on pornograafiast aga vastupidisel arvamusel ja peamiselt peetakse pornograafiat kahjustavaks ja seda seostatakse vägivallaga (Smith & Attwood 2014). Lisaks toovad Smith ja Attwood (2014) välja, et pornograafia on üks nendest teemadest, kus on lihtne võtta ühte äärmuslikku seisukohta, kuigi tegelikkuses võib tõe peituda nende kahe vaate vahel. Kooli ja õppekavade kontekstis ollakse pornograafiasse pigem negatiivse suhtumisega, kus lähtekohaks on sageli see, et pornograafia on probleemide allikas,

negatiivsete tagajärgede tekitaja ning pornograafia teemaga käib kaasas pigem keelav normatiivsus (Tomusk 2016; Part 2014).

Kasutan oma töös läbivalt mõistet “noored”, seega pean oluliseks ka see eelnevalt defineerida. Noorsootöö seaduse (2010) §3 järgi on noor seitsme kuni kahekümne kuue aastane füüsiline isik. Minu töö jaoks on selline vanusevahemik aga liialt suur, seega tähendab minu töös mõiste “noor” alaealisi, kes jäävad vanusesse 12-17. Sellise vanusevahemiku olen valinud, sest paljud selles valdkonnas tehtud uuringud keskenduvad just sellises vanuses olevatele noortele (Bleakley *et al* 2011; Braun-Courvile & Rojas 2009; Flood 2007; Peter & Valkenburg 2008).

Käesoleva töö eesmärgiks on ekspertintervjuude abil saada teada, millised teemad tõstatuvad seksuaalnõustajate ja õpetajate jaoks pornograafilise meediasisu ja noorte kokkupuutes. Teiseks eesmärgiks on saada teada, milline on praegune Eesti seksuaalhariduse olukord minu töö fookuses olevas valdkonnas ja millises suunas peaks see ekspertide arvates liikuma. Käesolev töö loob põhja järgnevatele uuringutele, mis aitavad selle tundliku ning kompleksse teema mõistmisele ja mõtestamisele kaasa.

Töö jaguneb neljaks põhiosaks. Esimene osa annab ülevaate teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest – olulisematest arengupsühholoogilistest aspektidest, laste ja noorte kokkupuutest pornograafiaga, meediapädevustest ja seksuaalharidusest Eestis. Teine osa kirjeldab töö valimit ja kasutatud uurimismetoodikat. Kolmandas osas esitan peamised uurimistulemused ning neljandas, järelduste ja diskussiooni peatükis toon aruteluna kokku teoreetilised ja empiirilised lähtekohad ning oma uuringust saadud info. Neljandast peatükist leiab ka meetodi kriitika ja mõtteid edaspidisteks uuringuteks.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatükis annan ülevaate olulisematest arengupsühholoogilistest aspektidest lapse ja noore arengus, toon välja meediapädevuste olulisuse ning tutvustan pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvate pädevuste mõistet. Samuti annan ülevaate seksuaalõpetusest riikliku õppekava kontekstis.

1.1. Olulised arengupsühholoogilised aspektid

Lapse ja noore arengus mängib rolli Albert Bandura (1965) sotsiaalse õppimise teooria, mille järgi tekivad käitumuslikud harjumused just teiste käitumist vaadates ja sellest järeldusi tehes. Albert Bandurat peetakse sotsiaalse õppimise teooria üheks juhtivaks teadlaseks, kelle järgi on sotsiaalne õppimine kognitiivsete, käitumuslike ja keskkonna elementide pideva interaktsiooni tulemus (Kera 1999).

Inimesed võtavad käitumuslikke harjumusi üle erinevatest mudelitest. Bandura (1971) järgi on peamisteks jäljendatavateks mudeliteks reaalsed käitumismudelid, mida demonstreerivad teised inimesed ja sümboolsed mudelid, mis jõuavad inimesteni erinevate meediumite kaudu.

Sotsiaalne õppimine hõlmab endas nelja peamist alaprotsessi (Bandura 1971):

1. märkamine – et sotsiaalse õppimise protsess saaks üldse alata, peab inimene mudelit märkama;
2. säilitamine – pärast märkamist jäetakse meelde, et konkreetset mudelit ja tema tegevust on nähtud;
3. taastootmine – märgatud ja meelde jäetud mudeli uuesti esitamine;
4. motivatsioon – õpitud mudelite kasutamine sõltub motivatsioonist, kas see toob kasu või mitte.

Bandura (1965) järgi tekib suur osa käitumuslikest harjumustest teiste inimeste käitumist vaadates, sellest järeldusi tehes ja imiteerides. Lapsed imiteerivad eelkõige endaga samast soost inimeste tegevust, pidades seda sooliselt aktsepteeritavaks käitumiseks (Bandura 1965). Seega on võimalus, et näiteks pornograafilise sisu tarbimine noores eas mõjutab noori, võtmaks vastu seal pakutud rollid, käitumise ning see võib panna lapsi ja noori jäljendama seda, mida nad seal näevad. Bandura (1965) on välja toonud, et inimese seksuaalkäitumine ongi valdavalt sotsiaalse õppimise tulemus ja mittehormonaalsed faktorid määravad suuresti ära inimese seksuaalkäitumise loomuse.

Paljud mudelid esitatakse inimestele filmide, televisiooni ja audiovisuaalsete kuvandite kaudu, samas puuduvad kindlad juhised, kuidas nende mudelitega käituda (Bandura 1965). Kui juba mitukümmend aastat tagasi peeti audiovisuaalset meediat üheks suurimaks mõjutajaks sotsiaalse õppimise kontekstis, siis võib vaid oletada, milline on selle roll praegusel ajal. Nähtud mudelid mängivad tähtsat rolli käitumuslike ja sotsiaalsete normide tekkimisel ning avaldavad suurt mõju just lastele ja teismeliste. Bandura (1965) järgi mõjutab meediast lasteni jõudev sisu neid isegi rohkem kui vanemate õpetused ja juhised.

Lisaks tuleb arvestada, et paljud sotsiaalsed normid omandatakse ühekordse nägemise teel ja koos meeldejätmisega õpivad inimesed ära tundma situatsioone, kus neid sobib kasutada. Gage'i ja Berliner'i (1998, Krull 2000 kaudu) järgi jääb käitumist pealtnäinu mällu kas kujund mudeliks oleva isiku olukorra tajust, tema emotsionaalsest seisundist või üldistus nähtud käitumisest. Võib eeldada, et pornograafilise materjali nägemine võib samuti tekitada vaataja mällu üldistusi seksuaalvahekorra kohta.

Meedia mõjude ja efektide kohta on palju erinevaid teooriaid, kuid kaheks peamiseks on juba eelnevalt kirjeldatud sotsiaalse õppimise teooria ning teiseks on kultivatsiooniteooria (*Cultivation Theory*).

Kultivatsiooniteooria järgi loob meedia kindlaid ettekujutusi sotsiaalsetest reaalsustest ja mida rohkem inimene neid ettekujutusi läbi meedia kohtab, seda suurem on tõenäosus, et ta hakkabki neid tõseks pidama (Prinsloo 2013). Kultivatsiooniteooria kohaselt tekib näiteks inimestel, kes vaatavad palju televiisorit, valu ja vägivalda sisaldavate lugude rohkuse tõttu nihkes maailmapilt (Goidel, Freeman & Procopio 2006). Samasuguse nihkes maailmapildi võib põhjustada ka pornograafia sage tarbimine. Seda on leidnud ka Preston (1990, Potter 1994 kaudu), nimelt leidis ta kultivatsiooniteooriale kasutust pornograafia tarbimise ja seksi ning seksuaalsuse stereotüüpide tekkimisel. Kultivatsioonimudelit kasutades pööras ta eriti tähelepanu mehe kui domineeriva poole ideoloogia tekkimisele seksuaalsuses.

Et nähtud või kogetud situatsioon inimese käitumist mõjutaks, siis peab kõigest kogetust moodustuma kognitiivne stsenaarium ehk skript, mille järgi tulevikus käituda (Hanson 2007). Kultivatsiooniteooria on osa skriptide teooriast (*Script Theory*), mille järgi inimesed ja eelkõige lapsed tajuvad maailma nii nagu nad seda meedia vahendusel näevad ja üldistuste põhjal, mida nad loovad. Nii tekivad üldistatud representatsioonid sellest, mida tuleks oodata teatud situatsioonidest ja inimestest (Lorch 2007).

Pidevalt korduvad sõnumid, mida meedia kaudu edastatakse, loovad soodsa pinnase erinevate skeemide või skriptide tekkimiseks. Meedia mõju avaldumist erinevate skeemide tekkimiseks peetakse eriti suureks just laste ja noorte puhul. Eelkõige sellel põhjusel, et neil on vähem elukogemust, mis suunaks neid skeemide loomisel ja seetõttu on nad ka avatumad ja vastuvõtlikumad sellele, mis nendeni meediast jõuab (Brickman *et al* 2007).

Kindlad skriptid ja skeemid annavad edasi sündmuste kindlat või oodatavat järgnevust teatud olukordades, hõlmates endas kindlaid käitumismustreid ja asjaosalisi. Mida nooremas eas skriptid lapseni jõuavad, seda kiiremini nad need omandavad ja nendest isiklike tõlgendusi loovad (Krcmar 2007). Peamiselt seostatakse skripte vägivaldse käitumise tekitamisega. Meediast lasteni jõudev vägivald võib ka lapsi panna vägivaldselt käituma, isegi kui vägivalda on näiteks kujutatud superkangelase kaudu, kelle tegevusel on ikkagi üllas eesmärk. See tekitatud skript võib lastele näidata, et vägivalda kasutamine on mingites situatsioonides õigustatud (Krcmar 2007).

Suur osa seksuaalsetest skriptidest on seotud sellega, kuidas kujutatakse meedias mehi ja naisi. Skriptide abil on tekitatud arusaam, et meestel on seksuaalsuhetes juhtiv ja domineeriv roll ning nad näevad naisi seksuaalobjektidena, olles ise võimalikult maskuliinsed ja kontrollimatu seksuaalihaga (Schooler 2007). Naisi kujutatakse aga seksuaalsuhetes alistuva poolena ja sellistena, kes peavad mehes oma atraktiivse välimusega huvi tekitama, ise samal ajal isiklikku seksuaaliha omamata (Schooler 2007). Taolisi skripte võib leida ajakirjadest, internetist, filmidest, televisioonist, reklaamidest, muusikavideodest, videomängudest ja kõikjalt mujalt (Schooler 2007). Selle põhjal võib väita, et ka pornograafia on üheks taoliste seksuaalsete skriptide edastajaks.

Uuringud on näidanud, et seksuaalsetel skriptidel võib olla otsene mõju noorte seksuaalkäitumisele. Näiteks on leitud, et tüdrukud, kes vaatasid rohkem televisiooni, mille skriptides portreeteriti mehi kui seksuaalselt domineerivaid, olid vastuvõtlikumad seksiga seotud riskidele ja omasid rohkem seksuaalseid kogemusi kui tüdrukud, kes vaatasid televisiooniprogramme, kus naine oli domineerivam ja seksuaalsuhetes otsustavam (Schooler 2007).

Seksuaalsete skriptide mõju ja eriti just pornograafias esitatud skriptide otsene mõju seksuaalkäitumisele on välja tulnud ka teistest uuringutest (Sun, Bridges, Johnson & Ezzell 2016). Antud uuringu tulemused näitasid, et mida rohkem mehed, vanuses 18-29, pornograafiat vaatasid, seda rohkem kasutasid nad pornos nähtut ka reaalses

seksuaalvahekorras ja erutuse tekitamiseks jäljendati pornograafiast tuttavaid olukordi. Samas suurenes sellega ka mure enda seksuaalse võimekuse ja kehapildi suhtes. Lisaks selgus, et mida suurem on pornograafia tarbimine, seda negatiivsemat mõju avaldab see intiimsete seksuaalsuhete nautimisele partneriga ja meeste ootustele ja käitumisele seksuaalsuhetes (Sun *et al* 2016). Pornograafia mõju seksuaalkäitumisele võib olla ka üheks põhjuseks, miks järjest enam on uuritud ka laste ja noorte kokkupuudet pornograafilise meediasisuga.

1.2. Laste ja noorte kokkupuude pornograafiaga

EU Kids Online (2011) uuringu järgi on 14% 9-16 aastastest lastest näinud võrgukeskkonnas seksuaalse alatooniga või pornograafilisi pilte. Uuringust tuleb välja, et pornograafia levib võrdselt nii interneti kui ka televisiooni, filmi ja video kaudu. Samas tuleb sellesse protsenti suhtuda kriitiliselt, sest paljud teised uuringud (Soo *et al* 2016; Braun- Courville & Rojas 2009; Häggström- Nordin *et al* 2006) on näidanud laste ja noorte märgatavalt suuremat kokkupuudet pornograafiaga, eriti vanemate eagruppide puhul.

Ka käesoleval aastal ilmunud uuring laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku kohta käsitles ühes peatükis noorte kokkupuudet pornograafia ja prostitutsiooniga. Kokkupuudet pornograafiaga märgiti valdavalt kõrgeks. 75% vastanutest on tehtud uuringu põhjal näinud pornograafilist materjali juhuslikult, 60% on seda otsinud teadlikult ja 52% vastanutele on pornograafilist materjali näidatud (Tamm 2016). Seda peeti ootuspäraseks tulemuseks ja see on kooskõlas ka varasemate uuringute tulemustega (Soo & Kutsar 2004). Ühe tulemusena toodi uuringus välja, et üle poole Eesti noortest vanuses 15-19 on vaadanud pornograafilist materjali ja peavad seda mõõdukalt levinuks oma eakaaslaste seas. Kõige enam on noored vastavasisulise materjaliga puutunud kokku internetis (Tamm 2016).

Eestis pole seda teemat siiski märkimisväärselt palju uuritud. Rohkem on uuringuid läbi viidud meie lähiriikides, Rootsis, Taanis ja Norras (Knudsen *et al* 2007). Paljudest Skandinaavias tehtud uuringutest on välja tulnud, et lapsed ja noored satuvad üha nooremas eas ja üha lihtsamalt pornograafilise materjali peale (Hammaren & Johansson 2002; Svedin & Priebe 2004; Hald 2006; Knudsen *et al* 2007 kaudu). Ühest tehtud uuringust, millele vastas 1776 12-20 aastast Norra, Rootsi ja Taani noort, tuli välja, et 92% vastanutest on näinud pornot ühel või rohkemal juhul ning suurem osa vastanutest oli pornograafilise sisuga kokku puutunud vanuseks 12-14 (Sørenesen & Kjørholt 2007).

Erinevatele uuringutele tuginedes ja neid kokku võttes ütleb Flood (2007), et avalikkuse mure noorte ja pornograafia kokkupuutest on osaliselt ajendatud kuuest muutusest, mis on noorte seksuaalelus viimastel aastakümnetel toimunud. Esiteks algab noortel puberteet ja teismeiga varem ning kestab kauem. Teiseks on vanus, mil ollakse esimest korda vahekorras, nihkunud varasemaks. Kolmandaks on noorte seksuaalkäitumine mitmekesisem kui vanematel inimestel ning praktiseeritakse rohkem ka oraalseksi ja analvahekorda. Neljandaks on noortel kogu elu jooksul rohkem seksuaalpartnereid, kui oli nende vanematel. Viiendaks on praegused noored üha rohkem seotud gei- ja lesbiringkondadega ning üks kümnest põhikoolis käivast noorest on homo- või biseksuaalne. Ja kuuendaks kasvavad tänapäeva noored ühiskonnas, mis on suuremas osas orienteeritud seksile ja ümbritsev ühiskond on paljuski seksualiseeritud (Flood 2007).

Ühiskonna seksualiseeritusega kaasneb ka moraalne paanika. Moraalse paanika kontseptsioon pärineb Stanley Coheni 1972. aastal tehtud uurimusest (Suni 2011), mis tähendab teatud hoiakut sotsiaalse grupi, subkultuuri või sotsiaalse nähtuse suhtes üldisemalt, kelles või milles nähakse ohtu ühiskonnale või kokkulepitud ühiskonnakorraldusele. Eelkõige seostub see laste ja teismelistega, kes on meedia poolt kergemini mõjutatavad. Moraalne paanika on olnud raamistavaks mõisteks ühiskondlikule debatile laste ja meedia suhetest. Enim on ohtu nähtud pop-kultuuris ja meelelahutuslikus meedias (Cohen 1972, Tsaliki 2015 kaudu). Ka laiemast meediast jõuab laste ja noorteni materjali, mis võib olla moonutatud ja potentsiaalselt kahjulik, jättes näitamata seksi võimalikke negatiivseid tagajärgi (Escobar-Chaves *et al* 2005). Braun- Courville ja Rojas (2009) on koondanud kokku erinevate uuringute tulemused ja nende järgi peetakse tõenäoliseks, et just televisiooni ja filmide kaudu levitavad arusaamad seksist põhjustavad vastutustundetut käitumist, üha varasemas eas seksuaalelu alustamist, negatiivset suhtumist kondoomidesse ja muudesse rasestumisvastastesse vahenditesse, paljude erinevate seksuaalpartnerite omamist ja teismeliste rasedust.

Moraalse paanika õhutajate arvates on meedia põhjuseks, miks muutuvad kriitikavabade noorte väärtushinnangud ja tulemuseks on põlvkond, kes tolereerib normist kõrvale kalduvat käitumist (Suni 2011). Seega võib eeldada, et ka pornograafiline meediasisu võib muuta noorte väärtushinnanguid ja mõjutada nende käitumisotsuseid tulevikus, mis aga omakorda võib suurendada generatsioonidevahelist mõistmatust ja anda taaskord alust moraalseks paanikaks. Moraalse paanika üheks tekitajaks praegusel ajal on peetud

hüper-seksualiseeritud meedia tarbimist noorte poolt (Tsaliki 2015). Ellen Wartella ja Byron Reevesi (1985, Suni 2011 kaudu) leidsid, et iga uue elektroonilise meediumi tekkimisega kaasnevad arutelud selle üle, millist mõju see auditooriumile ja eriti noortele avaldab – nii kardeti 20. sajandi alguses gängsterifilmide halba mõju ning teleajastul tõmmati paralleele eetris näidatud vägivallaaktide ja laste agressiivse käitumise vahele. Praegu kaasneb internetis leviva pornograafiaga hirm, et see põhjustab suuri muutusi ja tagajärgi noorte seksuaalkäitumises (Sunni 2011). Peamiselt kardetakse negatiivseid muutusi ja tagajärgi, kuid sellest palju vähem pööratakse tähelepanu võimalikele positiivsetele mõjudele ja sellele, kuidas pornograafiast võiks olla ka kasu. Tsaliki (2015) järgi on järjest rohkem hakatud ka selles vallas nägema meediat kui kanalit, kust noored võiksid saada informatsiooni ja teadmisi seksuaalsuse, enda isiksuse ja sotsiaalse maailma kohta üldisemalt. Selleks, et meediasisu mõtestada, kriitiliselt hinnata ja sealt infot otsida, on aga vaja mitmekülgseid meediapädevusi.

1.3. Meediapädevused seksuaalkasvatuse kontekstis

Potteri (1998) järgi on meediapädevused meediast saadud sõnumite interpreteerimise ja nende tähenduste andmise oskus, kus vaatenurk meediasisule põhineb teadmiste struktuuril, mis omakorda koosneb n-ö tööriistadest ja materjalist. Tööriistadeks on inimese oskused ja materjaliks informatsioon, mis on saadud meediast ja pärismaailmast.

Suurema meediapädevusega inimesed omavad Potteri (1998) järgi meediast saadud informatsiooni üle paremat kontrolli ja oskavad kõikide tähenduste seast valida kognitiivselt, emotsionaalselt, moraalselt ja esteetiliselt sobivama. Väiksema meediapädevusega inimesed on väiksema, pealiskaudsema ja vähemorganiseeritud mõtlemisega, mis tekitab neis ebaadekvaatse ja segadusse ajava kontekstipõhise tausta, et interpreteerida meediast tulevaid sõnumeid (Potter 1998).

Ajaga on meediapädevuste mõiste ka suures osas laienenud ja üheks oluliseks meediapädevuste osaks on digitaalmeedia pädevused, mis on seotud kõikvõimalike digitaalsete seadmetega, läbi mille meediat tarbitakse. Renee Hobbsi (2010) järgi moodustavad digitaalmeedia pädevused olulise osa praeguse aja inimese eluks vajalikest oskustest. Kuigi meediapädevuste üheks eesmärgiks on osata valida kõikide tähenduste ja sõnumite seast sobivaim (Potter 1998), siis digitaalmeediapädevustega kaasnevad ka muud kompetentsid, mis peaksid aitama digitaalajastul paremini hakkama saada. Hobbs (2010) on välja toonud viis peamist oskust:

- 1) oskus teha vastutustundlikke valikuid ja leida informatsiooni ning selleks erinevaid materjale jagades ja omavahel võrreldes;
- 2) oskus analüüsida meediast saadud sõnumeid, võttes arvesse autorit, eesmärki, vaatepunkti ning osates hinnata sõnumite kvaliteeti ja konteksti sobimist;
- 3) oskus luua sisu erinevates vormides, kasutades keelt, pilte, heli ning uusi digitaalseid vahendeid ja tehnoloogiaid;
- 4) oskus mõelda oma käitumises ja kommunikatsioonis sotsiaalsele vastutusele ja rakendada eetilisi printsiipe;
- 5) oskus töötada nii individuaalselt kui ka kollektiivselt, et jagada oma teadmisi ja lahendada probleeme perekonnas, töökohal ja kogukonnas ning olla täisväärtuslik ühiskonna liige.

Paratamatult on digitaalmeediapädevustest saanud oskuste kogum, mis pole mitte lihtsalt hea lisaväärtus eluks, vaid on vajalik, et saada praeguses ühiskonnas hakkama. Ajal, mil informatsiooni on lõpmatul hulgal, muutub järjest olulisemaks oskus teha vahet ja osata tõlgendada erinevate sõnumite tähendust, usaldusväarsust ja sobivust. Meediapädevuste mõiste on järjest enam laienemas ja seega on see üha rohkem seotud erinevate valdkondadega. Nii on meediapädevusi nähtud ka ühe võimalusena, mille kaudu teismeliste vastutustundlikku seksuaalkäitumist õpetada (Brown 2006).

Meediapädevuste esmatahtsaks ülesandeks on teha noortele selgeks, kuidas meediat toodetakse ja turundatakse, õpetada neile kriitilist mõtlemisuskust lootuses, et nad ei võta nii kergesti omaks kõiki neid ebasobivaid ja -tervislikke käitumisviise, mida meedias presenteeritakse (Brown 2006). Kui noored omaksid rohkem teadmisi meedia mõjudest, siis võiks sellest paraneda ka nende tervis, mis antud juhul puudutab seksuaalkäitumist (Brown 2006). Nagu väitsid Braun-Courville ja Rojas (2009) oma uuringus, siis on internet võtmekohaks, kust noored oma teadmisi ja informatsiooni seksuaalsuse kohta ammutavad. Seega on oluline, et neil oleksid ka vastavad oskused, mis paneksid neid mõtlema potentsiaalsetele riskidele ja suunaksid neid vastutustundlikumale käitumisele.

Omades võimalikult mitmekülgsid meediapädevusi, võib teismeline paremini mõista negatiivsete ja ebatervislike meediasõnumite mõju oma tervisekäitumisele (Scull *et al* 2014). 2014. aastal Ameerika Ühendriikides tehtud uuringust meediapädevuse õpetamisest ja selle seostamisest seksuaalkasvatusega tuleb välja, et suurem meediapädevus võib lõpuks viia ka positiivsema ja rohkem läbimõeldud seksuaalkäitumiseni (Scull *et al* 2014). Sarnasele järeldusele jõuti ka EU Kids Online

uuringus. Nimelt oskavad suuremate digitaalsete oskustega (sh ka meediapädevustega) lapsed paremini tajuda riske, mis on seotud kõige muu hulgas ka seksuaalsete ja pornograafiliste materjalidega (Livingstone *et al* 2011).

1.3.1. Pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvad pädevused ja nende arendamine õppetöös

Meediapädevused hõlmavad endast mitmeid erinevaid aspekte, sealhulgas on selles võimalik eristada seksuaalse ja pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvaid pädevusi. Marty Klein (2013) on kirjutanud eesti keeles kohmakana kõlavast „pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvatest pädevustest“ (*porn literacy*) ja on seda nimetanud erinevate oskuste komplektiks, mida inimesed vajavad, et mõista ja saada aru pornograafias edasiantavast infost. Need oskused on olulised, hoolimata sellest, kuidas inimene pornoni jõuab. Pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvatele pädevustele puudub hetkel veel sobiv eestikeelne vaste ja selle bakalaureusetöö eesmärgiks ei ole ka seda vastet leida. Sellest tingituna jään inglisekeelse mõiste *porn literacy* juurde, kuid olen väga tänulik kõigi kaasamõtlejate paremini kõlavate ettepanekute eest.

Porn literacy mõistet kasutatakse mujal maailmas üha enam ja kuigi selle õppekavasse sisse toomine on tekitanud vastakaid arvamusi, siis on ikkagi erinevate autorite poolt välja toodud komponente, millest see tervikuna peaks koosnema. Järgnevalt annan ülevaate, millistest osadest võiks loetud kirjanduse põhjal *porn literacy* koosneda.

Eelkõige tuleb pornograafilise meediasisuga toimetulekuks mõista, et pornograafia nagu ka muud filmid, telesaated ja videomängud on fiktsioon. See hõlmab endas meiki, valgustust ja järeלטöötlust. Pornograafia on konstrueeritud nagu ka muu meedia (Klein 2013). Kleini (2013) arust peaks see noortele olema osa meediapädevuste õpetamisest koolis, et näidata, kuidas meediat konstrueeritakse. Ühe mõttena toob ta välja õpilastele pornofilmi tegemise näitamist. Tema sõnul jõuaks nii lasteni arusaam, et pornograafia ei ole reaalne, samuti nagu pole seda muud filmid, mida noored vaatavad.

Pornograafia sidumist seksuaalõpetusega ja pornograafia tarbimist puudutavate tundide läbiviimist peetakse osalt tulega mängimiseks (Burns 2013). Paljud õpetajad leiavad, et eelkõige tuleks õpilasi harida pornograafia ohtude koha pealt (Sellgren 2013). Samas leiavad seksuaalhariduse eksperdid, et pigem peaks aitama õpilastel mõista seda, mida nad pornograafias näevad, sest tihtipeale võib pornograafia vaatamisest olla ka kasu ja

seda kasutatakse vahendina, et muuta seksuaalelu põnevamaks, kuid ikkagi hoiatades, et kõik pornograafias nähtu ei ole tõeline (Burns 2013).

Pornograafia ja seksuaalse sisuga materjalide kasutamine õppematerjalina on olnud teemaks nii teaduslikes kui ka populaarteaduslikes aruteludes. Seda, mida pornograafia täpselt inimestele õpetama peaks, on keeruline selgeks teha, sest pornograafia “tarbijad” ei moodusta homogeenset gruppi (Albury 2014). USAs ja Austraalias on viimastel aastatel kaalutud pornograafilise meediasisuga seonduvate pädevuste lisamist riiklikesse õppekavadesse (Haste 2013; O’Brien 2013; Watt 2013, Albury 2014 kaudu). Pornograafia kui pedagoogilise vahendi võib liigitada sihtrühmade järgi. Kui vanematele inimestele peaks pornograafia kui selline olema õppevahend, siis noorematele oleks vaja õppevahendit pornograafia kohta, et osata seda kriitiliselt tarbida (Albury 2014). Erinevad Austraalias ja USAs tehtud uuringud (Tjaden 1988; Allen 2006; McKee 2007, Albury 2014 kaudu) on näidanud, et pornograafia on noortele justkui mitteametlik seksuaalkasvatuse osa ja pornost otsitakse infot suguelundite väljanägemise ja seksuaalakti kui protsessi kohta. Kuigi pornograafiat on peetud positiivseks “õppevahendiks” täiskasvanutele (Watson & Smith 2012, Albury 2014 kaudu), siis on laialdaselt leitud ka seda, et see on halvaks õppevahendiks näiteks noortele heteroseksuaalsetele meestele, sest pornograafia kaudu esitatakse erootilisel kujul soolist ebavõrdsust (Flood *et al* 2009, Albury 2014 kaudu).

Lisaks sellele, et rääkida pornograafiast kui fiktsioonist ja pornos toimuva seksuaalakti kunstlikkusest, peetakse oluliseks ka pornost nähtavate kehade ja n-ö pornomoe (*pornofashion*) selgitamist, sest pornograafia võib toota mitmeid ebareaalseid ootusi nii enda kui ka oma partneri keha ja välimuse suhtes ning seksuaalakti ajal toimuva kohta (Tarrant 2010). Tarrant toob näite sellest, kuidas üks tema õpilastest oli Jaapanis olles kogenud, kuidas naised seksi ajal nutavad ja nuuksuvad ja võrdles seda Jaapani pornoklippidega, kus sellist käitumist esineb palju, erinevalt muust pornograafiast, kus naised pigem oigavad. See tekitas arutelu teemal, et kust õpitakse, milline peaks seks välja nägema, kuidas kõlama ja mida peaksime tundma. Paralleel tõmmati ka seksuaalsete ootuste ja pornograafia vahel (Tarrant 2015).

Porn literacy peaks arendama kriitilist meelt popkultuuri ja meedia suhtes fookusega pornograafiaale (Tarrant 2015). Veelgi enam, eelkõige oleks oluline arendada lastes ja noortes kriitilist mõtlemist, mis võimaldaks neil arutleda kehaprobleemide, sooliste erinevuste ja seksuaalse käitumise üle ning varustaks neid n-ö mõtteliste filtritega, mis aitaksid paremini mõista meedias esitatut (Burns 2013).

Oluliseks *porn literacy* osiseks peetakse arusaamade tekitamist sellest, mis on fantaasia ja mis on reaalsus. Mida rohkem osatakse dekodeerida ja dekonstrueerida pornos nähtut, seda selgemaks saavad ka erinevused päriselu ja pornograafia vahel. Eale vastav meediapädevuste õpetamine aitab lastel ja noortel paremini liikuda selles seksualiseeritud maailmas (Tarrant 2015).

Inglismaal tegutseva *Sex Education Forumi* ideede järgi (Burns 2013) peaks see, mil moel pornograafiast lastele ja noortele räägitakse sõltuma nende vanusest. Kõige noorematele pornograafiast rääkides tuleks eelkõige tegeleda oma keha suhtes tekkivate ebareaalsete ootuste ennetamisega. 11aastastele peaks rääkima seksuaalse sisuga sõnumite ja piltide saatmisest ning 14aastased ja vanemad võiksid teadlikud olla sellest, et pornograafia ei ole päris ja millised on erinevused reaalse seksuaalelu ja pornograafia vahel (Burns 2013).

Lisaks eeltoodule peaks õpilasi suunama tervislikule seksuaalkäitumisele ja arusaamisele seksuaalsest naudingust ning pole oluline määratleda nii kindlalt ära, kas tegu on alla 18-aastaste või vanematega, sest probleemid, mis on seotud näiteks enesetajumisega, seksuaalse riskikäitumisega või seksuaalse otsustusvõimega puudutavad kõiki, kes juba on seksuaalselt aktiivsed või plaanivad seda tulevikus olla (Tarrant 2015).

Pornograafia kui õppevahendi puhul pole oluline, mida noored sealt praktiseerida tahavad või mida nad on näinud ja nimetada oskavad. Võtmeküsimuseks on hoopis see, kas noortele õpetatakse oskusi, mis aitavad neil oma seksuaalse õppimise protsessis liikuda turvaliselt ja eetiliselt (Allen 2006; Carmody 2009, Albury 2014 kaudu).

1.4. Eesti kontekst – seksuaalharidus ja seonduvad institutsioonid

Seksuaalõpetus on üks osa inimeseõpetusest põhikooli riiklikus õppekavas. Riiklikust õppekavast põhjalikumalt räägitakse seksuaalõpetusest ja seal käsitletavatest teemadest Sotsiaalainete valdkonnaraamatus. “Sotsiaalainete valdkonnaraamatu eesmärgiks on toetada põhikoolis töötavaid klassi- ja aineõpetajaid kooli ainekava ja õpetaja töökava koostamisel ning õppe ja kasvatuse korraldamisel, aidata läbivate teemade rakendamisel ja teiste õppeainetega seoste loomisel” (Oja 2010).

Margit Kagadze (2010) on oma magistritöös, mis keskendus noormeeste hinnangutele seksuaalkasvatusest koolis, tuginenud WHO (2002) definitsioonile, mille järgi on seksuaalkasvatuse eesmärgiks varustada noori adekvaatsete teadmistega seksuaalsusest ja reproduktiivtervisest, arendada nende enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, toetada

positiivseid hoiakuid ja väärtusi. Seksuaalkasvatus noortele ei saa selle definitsiooni järgi olla tulemuslik, kui käsitletakse ainult bioloogilisi fakte ja turvaseksiga seonduvat.

Laiapõhjaline seksuaalkasvatus peaks olema osa terviklikust kasvatuses, mis pakub faktidel põhinevaid ning eakohaseid teadmisi ja oskusi ning toetab isiklike väärtushinnangute kujunemist (Part & Kull 2010). Seda kõike on vaja, et teha otsuseid oma seksuaalsust puudutavates küsimustes, olla terve ning tunda rahulolu nii kehaliselt kui ka emotsionaalselt, individuaalselt ja lähisuhetes (Part & Kull 2010). Laiapõhjalise seksuaalkasvatuse peamiseks eesmärgideks on (Part & Kull 2010):

1. omandada korrektsed õpilaste arengut toetavad teadmised
2. arendada sotsiaalseid toimetulekuoskusi
3. kujundada positiivsed hoiakud ja väärtushinnangud

Kokkuvõtvalt peaks seksuaalkasvatus toetama noore isiksuse turvalist seksuaalset arengut, seesmist eneseväärtustamist ja sellest tulenevalt noore soovi enda tervise eest hoolt kanda. Eeltoodud põhimõtetele toetuvad ka inimeseõpetuse ainekavas seksuaalsusega seotud teemade käsitletlused.

Põhikooli riiklikus õppekavas on seksuaalkasvatus inimeseõpetuse osa. Seksuaalsusega seotud õpitulemused on välja toodud alates seitsmendast klassist. Suhete ja seksuaalsuse õpitulemuste osas on õppekavas märgitud, et tulemusena peaks õpilane oskama kirjeldada mõistvate, toetavate ja lähedaste suhete loomist ja säilitamist tervise kontekstis (Põhikooli riiklik õppekava 2011). Peamiselt pööratakse tähelepanu tunnetele ja lähedusele suhetes ning soorollidele ja soostereotüüpidele. Seksuaalsuse osas pööratakse eelkõige tähelepanu turvalisele seksuaalkäitumisele, HIV ja AIDSi teemadele, seksuaalõigustele ja seksuaaltervisega seonduvatele küsimustele. Samuti peaks õpilane teadma, kuhu pöörduda, kui on tarvis abi või nõuandeid seksuaalsust puudutavatel teemadel. Enim keskendutakse seksuaalkasvatusele ja -õpetusele kaheksandas klassis.

Pornograafia teema tuleb õppekavasse esmalt sisse kaheksandas klassis. Pornograafia teema igasuguse käsitlemise juures on oluline lähtuda ka seaduslikust regulatsioonist. Kuigi seksuaalõpetus ei hõlma endas pornograafilise sisuga teoseid ja nende näitamist-levitamist, siis on seaduste teadmine ikkagi oluline, sest kooli kontekstis on tegemist alaealistega ja pornograafia teema on üks osa seksuaalõpetusest.

Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste levikut reguleerib Eestis vastav seadus, mille §1 järgi on pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust

propageeriva teose levitamine ja demonstreerimine alaealistele keelatud. Samuti ei tohi lapsealisi seksuaalselt ahvatleda nagu ütleb karistusseadustiku §179, mille järgi karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega neid, kes nooremale kui neljateistaastasele isikule annavad üle, näitavad või muudavad muul viisil teadavalt kättesaadavaks pornograafilise teose või selle reproduktsiooni (Karistusseadustik 2002).

Õpetaja töökava näidis inimeseõpetuse õpetajale kaheksandas klassis soovitab pornograafia teemat käsitleda diskussiooni vormis ja arutleda koos õpilastega selle üle, miks on pornograafia noortele keelatud. Lisaks soovitatakse pornograafia teemat käsitleda kahasse sotsiaalse ja bioloogilise soo mõistete selgitamise ning soostereotüüpide analüüsimisega, et aidata ära hoida riskikäitumist. Pornograafia käsitlemist peetakse selle teemaga otseselt haakuvaks, sest see võimaldab käsitleda meeste ja naiste stereotüüpset kujutamist meedias ning selle mõju vaatajale (Part & Kull 2010).

Samas hoiatab Sotsiaalainete valdkonnaraamat, et pornograafia puhul on tegemist tundliku ja ühiskonnas vastuolulisi diskussioone tekitava teemaga nagu ka näiteks vägivald ja homoseksuaalsus ning nende käsitlemist võivad mõjutada meie isiklikud hoiakud. Pornograafiaga teema on eelkõige seotud soostereotüüpide, aga ka meedia rolli käsitlemisega (Part & Kull 2010).

Üleriigiline inimeseõpetuse ainenõukogu soovitab õpetamisel lisamaterjalina kasutada 2005. aastal ilmunud Eesti esimest seksuaalkasvatuse õpetajaraamatut. Raamat on mõeldud õpetajale seksuaalkasvatuse tundide andmiseks inimeseõpetuse ainetsükli raames II ja III kooliastmes. Õpetajaraamatus toodud aktiivtööd on mõeldud 11-16aastastele noortele. Raamatu sissejuhatuses on toimetajad toonud välja seksuaalkasvatuse juures kehtiva põhimõtte: pigem pisut vara kui liiga hilja (Kagadze, Kiivit, Kull & Part 2005).

Õpetajaraamatust (Kagadze *et al* 2005) leitava lüümiku ehk valgustahvli jaoks mõeldud kirja kandva kilelehe peal on pornograafia kohta öeldud järgmist:

1. pornograafia on toodetud müügiks
2. sisaldab seksuaalse sisuga tegevusi
3. on suunatud seksuaalse erutuse tekitamisele
4. seal kujutletu on sageli ebaloomulik ja tegelikus elus vastuvõetamatu
5. tekitab vastuolulisi tundeid

Õpetajaraamatus on pornograafia teema peatükis “Erinevad teemad kooli seksuaalkasvatases” ja seda on nimetatud raskeks teemaks. Õpetajaraamat ütleb õpetajale, et seksuaalkäitumise käsitlemisel võib juttu tulla ka pornograafiast, sest paljud noored on sellega kokku puutunud ja nad vajavad selgitusi pornograafia kui nähtuse kohta. Peatükk “Pornograafia ja seksuaalsus” selgitab pornograafia mõistet, selle temaatika käsitlemise olulisust seksuaalkasvatases ja pornograafia tarbimise põhjuseid.

Üheks teerajajaks Eesti seksuaalhariduses on Eesti Seksuaaltervise Liit, mis on 1994. aastal loodud seksuaal- ja reproduktiivtervise ja -õiguste mittetulunduslik eestkosteorganisatsioon, kelle eesmärgiks on hoida ja parandada inimeste lähisuhteid, seksuaalelu ja tervist (Eesti Seksuaaltervise Liit 2016). Seksuaaltervise Liit on oma asutamise ajast saadik pööranud erilist tähelepanu noortele ja nende seksuaalharidusele, panustades lisaks haridusele ka noortele suunatud seksuaaltervise teenustesse nagu näiteks tasuta noorte nõustamiskeskused (Eesti Seksuaaltervise Liit 2016).

Lisaks Eesti Seksuaaltervise Liidu nõustamiskeskuste võrgustikele pean oluliseks tuua välja ka eeskätt lastele ja noorukitele mõeldud interneti nõuandefoorumi Lapsemure.ee, mis nimetab enda eemärkideks pakkuda probleemidele lahendusi, anda vastuseid küsimustele ja julgustab pöörduma neid, kellel pole oma muresid kellegagi jagada või kes ei julge seda silmast-silma teha (Lapsemure.ee 2016).

1.5. Uurimisküsimused

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on kaardistada, millised teemad tõstatuvad seksuaalnõustajate ning õpetajate jaoks pornograafilise meediasisu ja noorte kokkupuutes. Lisaks sellele tahan saada teada, millises suunas peaks Eesti seksuaalharidus ekspertide arvates liikuma. Olulisel kohal on ka suhtluspõhimõtted ja hoiakud, mida õpetajad ja seksuaalnõustajad ise oma töös järgivad ja oluliseks peavad. Seda on vajalik teada, et planeerida edaspidist tööd uurijana. Lisaks võib sellest kasu olla ka üldisemas plaanis ja ka lapsevanematele võib see anda soovitusi, kuidas noortega sellistel teemadel suhtlema peaks.

Eesmärgist lähtuvalt püstitasin kaks peamist **uurimisküsimust**, millele proovin oma töös vastused leida.

- 1. Milliseid pornograafiaga seotud teemasid märkavad intervjuueeritud eksperdid (seksuaalnõustajad ja inimeseõpetuse õpetajad) oma igapäevatöös noortega?**

- 1.1. Milliseid teemasid tajuvad intervjueeritud eksperdid probleemsetena?
2. **Milliseks hindavad seksuaalnõustajad ja inimeseõpetuse õpetajad pornograafia teema käsitlemist praeguses Eesti seksuaalhariduses?**
 - 2.1. Kuidas peaks seksuaalnõustajate ja õpetajate arvates noortele pornograafiaga seotud teemasid õpetama?
 - 2.2. Millistest komponentidest peaks pornograafia kohta õpetatav koosnema (*porn literacy*)?

2. MEETOD JA VALIM

Selles peatükis annan ülevaate enda töös kasutatud ekspertide valimist ja kasutatud andmekogumis ja -analüüsi meetodist.

2.1. Valim

Käesoleva töö peamiseks andmekogumismeetodiks on ekspertintervjuud. Tegu on poolstruktureeritud intervjuu vormiga, kus erinevalt biograafilisest intervjuust ei paku intervjuueeritavad huvi mitte niivõrd terviklike inimestena, kuiivõrd ekspertidena teatud valdkonnas (Meuser & Nagel 2002, Laherand 2008 kaudu). Ekspertintervjuud võimaldavad saada faktiteadmisi konkreetse probleemi kohta inimestelt, kes on selles kindlas valdkonnas eksperdid ja omavad spetsiifilisi teadmisi (Kolb 2008). Ekspertintervjuusid sobib kasutada, kui tegu on väheuuritud ja tundmatu valdkonnaga (Laherand 2008). Kuna noorte ja pornograafia kokkupuudet on Eestis vähe uuritud, siis on ekspertintervjuud sobivaks viisiks, et kaardistada praegust olukorda selles valdkonnas.

“Meetodi peamiseks kriitikaks on õige eksperdi leidmine, kes on vastavas valdkonnas pädev, kes ei lülita ennast intervjuu jooksul ümber eraisiku rolli ja ei anna enam ekspertteadmisi ning samuti ei tohiks intervjuu eksperdiga muutuda loenguks, kus ekspert eirab intervjuueeritava küsimusi ja räägib teemast mööda” (Laherand 2008). Eksperdid, keda olen oma töö jaoks intervjuueerinud, olen leidnud peamiselt kahe valimimoodustamise põhimõtte järgi.

Intervjuueeritud kooliõpetajad värbasin eelkõige lumepallivalimi kaudu, mille järgi leidsin inimesed, kes juhatavad edasi järgmiste uuritavate juurde (Rämmer 2014). Lumepallivalimi kasutamist pidasin kõige mõistlikumaks, sest nii tundus tõenäolisem, et jõuan eksperideni, kes on tõepoolest selles valdkonnas pädevad ja teavad, millest nad räägivad.

Õpetajateni jõudsin peamiselt kahel viisil. Esimesed kontaktid sain intervjuueeritud nõustajate käest, kes olid erinevatel koolitustel või siis lihtsalt oma töös kokkupuutunud inimeseõpetuse õpetajatega, keda nad pidasid pädevateks ja headeks ekspertideks, kes sellel teemal võiksid arutleda. Järgmised õpetajad leidsingi juba teiste õpetajate kaudu, kes soovitasid mulle oma kolleege teistest koolidest. Lisaks saatsin kirja ka Inimeseõpetuse Ühingu meililisti, lootes sealt leida õpetajaid, kes oleksid huvitatud sellel teemal minuga arutlema. Kuigi mulle tuli paar vastust teema huvitavuse kohta, siis ühegi intervjuuni ma sel moel ei jõudnud.

Lisaks lumepallivalimile kasutasin ka sihipärast valimit ehk valisin ise uuritavad välja, eesmärgiga leida ideaalsed küsitletavad (Rämmer 2014). Sihipärast valimit kasutasin eelkõige intervjueeritavate nõustajate leidmiseks, võttes oma valimisse inimesi, kes on sellel teemal näiteks meedias sõna võtnud, või on Seksuaaltervise Liidus tegevad ja tegelevad ka õpetajate koolitamisega.

Intervjueeritavatega võtsin ma ühendust meili teel või helistades. Õpetajate ja seksuaalnõustajate kontaktid sain ise internetist otsides või eelnevalt juba intervjueeritud inimestelt. Pöördumises intervjueeritavate poole tutvustasin oma töö teemat ja eesmärgi. Kuna teema on delikaatne, siis lubasin oma kirjas kõikidele intervjueeritavatele garanteerida täieliku anonüümsuse ja isikuid konkreetsete lugudega mitte siduda.

Intervjueeritud nõustajad, õpetajad ja koolitajad olen tähistanud vastavalt N, Õ ja K tähega. Tekstinäited on pärit erinevatelt õpetajatelt ja nõustajatelt ning täieliku anonüümsuse garanteerimiseks ei ole ma tekstinäidetes erinevate isikute juttu kuidagi eristanud.

- Esimene intervjueeritav on ühes Eesti väikelinnas asuvas gümnaasiumis inimeseõpetuse õpetaja, kes on seda tööd teinud 26 aastat. Ta õpetab noori vanuses 15-16, kuid oma töös puutub kokku ka gümnaasiumi- ja algklasside õpilastega.
- Teine intervjueeritav on ühes Eesti linnas asuva erakooli loodusainete ja inimeseõpetuse õpetaja, kes on seda tööd teinud 11 aastat. Noored, keda tema õpetab, jäävad vanusesse 11-16.
- Kolmas intervjueeritav on inimeseõpetuse õpetaja ühes Eesti alevikus. Ta on seda tööd teinud 21 aastat. Ta annab inimeseõpetust viiendast kuni 12.klassini.
- Neljas intervjueeritav on interneti nõuandefoorumi Lapsemure.ee üks moderaatoritest, kes on sotsiaaltöö ja lastekaitse haridusega. Lapsemure.ee foorumiga on ta ise olnud seotud aastast 2007 ja aktiivselt sellega tegeleenud viimased 3-4 aastat.
- Viiendaks intervjueeritavaks on Tartu Seksuaaltervisekliinikus töötav nõustaja, kes on seda tööd teinud 11 aastat ja tegeleb eelkõige üldise- ja seksuaalnõustamisega, arstlike läbivaatustega, suguhaiguste ja nende raviga. Lisaks tegeleb intervjueeritav ka seksuaalhariduse andmisega, millega seoses peab ta üldhariduskoolides loenguid ja viib läbi koolitusi.
- Kuues intervjueeritav on noormeeste nõustaja ja arst, kes on nõustajatööd teinud viimased 13 aastat.

- Seitsmendaks intervjuueeritavaks on üks Seksuaaltervise Liidu projektijuhte ja koolitajaid, kes on oma töös koolitanud nii õpetajaid kui õpilasi.
- Kaheksas intervjuueeritav on naistearst, kes on koolitanud ka õpetajaid ja on üks nendest inimestest, kes on tegelenud Eesti seksuaalhariduse edendamisega.

Kaheksanda intervjuuga tekkis teatud määral andmete saturatsioon ja uusi teadmisi või teemasid see enam juurde ei andnud. Edasised intervjuud oleksid võinud anda veel uut ja täiendavat informatsiooni, kuid antud töö raames sai määravaks piiratud ajaressurss.

2.2. Andmekogumismeetod

Kuna minu intervjuueeritavateks olid nii nõustajad kui ka õpetajad, siis kasutasin kahte erinevat intervjuu kava. Esimene, õpetajatele mõeldud kava koosnes kolmes suuremast plokist. Esimese plokki moodustasid küsimused õpetaja töö kohta, õpetatavate laste vanuse kohta ja puudutasid seksuaalharidust üldisemalt. Teine plokk keskendus pornograafiaga seotud teemadele ja selle teema osatähtsusele seksuaalhariduses, samuti tutvustasin selles plokis õpetajatele *porn literacy* mõistet. Tahtsin teada, millised võiksid olla õpetajate arvates *porn literacy* osised ja kuidas neid rakendada peaks. Kolmas küsimuste plokk oli mõeldud eelkõige õpetajate hinnangute teada saamiseks. Mind huvitas õpetajate hinnang seksuaalharidusele, noorte ja ka lapsevanemate suhtumisele ning üldised suhtluspõhimõtted, mida järgida, kui noortega seksuaalsust puudutataval teemadel rääkida.

Teine intervjuu kava, mida kasutasin nõustajaid intervjuuerides, koosnes samuti kolmest suuremast küsimuste plokist. Esimesse plokki kuulusid küsimused, mis aitaksid mõista seksuaalnõustajate tööd, probleeme ja küsimusi, mille pärast noored nende poole pöörduvad ja millises vanuses noored pöörduvad. Teine plokk keskendus peamiselt pornograafia teemale. Selles plokis olid küsimused pornograafiaga seotud probleemide kohta, millega noored pöörduvad, pornograafia mõju kohta ja selle kohta, milliseid pornograafiast tingitud probleeme märkavad nõustajad. Ka nõustajate intervjuu kavades oli kolmas küsimusteplokk kõige laiem ja sisaldas endas küsimusi, mis keskendusid seksuaalharidusele, eetilistele- ja suhtluspõhimõtetele ning üldisematele hinnangutele ja arvamustele.

Kuigi ma kasutasin üldjoontes sarnaseid intervjuu kavasisid kõikide intervjuude puhul, oli tegemist semi-struktureeritud intervjuudega. Sõltuvalt intervjuueeritavast varieerusid küsimused (nii nende sisu kui esitamiskäitumus) tihtipeale üsna suuresti. Näiteks kui

intervjueerisin Lapsemure.ee moderaatorit või siis Seksuaaltervise Liidu koolitajat, siis kohandasin intervjuu kava vastavalt ekspertide tegevusvaldkonnale.

Kuna osad minu intervjueeritavad ei saanud tiheda töögraafiku tõttu minuga silmast-silma kohtuda, siis tegin paar intervjuud ka Skype vahendusel. Sünkroniseeritud *online*-intervjuud on heaks lisaks näost-näkkude intervjuudele, mida on senini peetud intervjueerimise n-ö “kuldseks standardiks”. Kuigi Skype intervjuud peetakse sarnaseks telefoniintervjuule, siis on Skype kasutamise eeliseks video, mis võimaldab intervjueerijal ja intervjueeritaval üksteist reaajas näha. Kuigi mõlemad näevad üksteist, siis intervjueeritava ja intervjueerija vaheline isiklik kontakt jääb palju väiksemaks, näiteks puudub võimalus üksteisel kätt suruda või alustuseks sümboolne tass kohvi juua (Deakin & Wakefield 2013). Samuti peab arvestama ettearvamatu tehnikaga, mis võib põhjustada kõne katkemise, video hangumise või halva heli (Deakin & Wakefield 2013).

Skypes tehtud intervjuud kestsid ajaliselt vähem kui näost-näkkude intervjuud. Skype intervjuude keskmine pikkus oli 35 minutit, samas kui teised intervjuud kestsid keskmiselt 50 minutit.

Tehtud intervjuud salvestasin oma telefoni diktofoniga või Skype kõnede salvestamise programmiga Call Note. Kõik intervjuud transkribeerisin ümber võimalikult täpselt. Teema delikaatsuse tõttu jätsin anonüümseks kõik intervjueeritavad ja samuti ka nende tegutsemiskohad, et tagada maksimaalne anonüümsus nii intervjueeritavatele enestele kui ka inimestele, keda nad oma jutuga sees mainisid.

2.3. Andmeanalüüsi meetod

Peamiseks andmeanalüüsi meetodiks on kvalitatiivne sisuanalüüs (Hsieh & Shannon 2005). Kvalitatiivse analüüsi, teksti kodeerimise käigus lahutatakse tekst osadeks, et seda mõista ning tekitada kindlad kategooriad (Laherand 2008). “Avatud kodeerimine on induktiivne teksti lõikamine, mille eesmärk on süvenemine teksti looja/autori mõttemaailma ja selle mõistmine” (Kalmus, Masso & Linno 2015). Analüüsi esimeses etapis kasutasin avatud tekstilähedast kodeerimist. Kodeerimiseks kasutasin programmi MAXQDA. Lõin erinevaid koode (näiteks “peenise suurus”, “ pornosõltuvus”, “kehapilt”, “uudishimu”, “valehäbi”, “rasedus”, “nõustaja” jne). Teises etapis hakkasin koode koondama suurematesse kategooriatesse, mis sisaldasid endas väiksemaid kategooriaid ja võtsid neid kokku. Kategooriate loomisel lähtusin eelkõige sellest, et nende abil oleks võimalik vastata minu püstitatud uurimisküsimustele, kuid jälgisin ka

seada, et need aitaksid mul jõuda ka mõtete ja suhtumisteni, mis olid peidetud n-õ ridade vahele. Kategooriate loomise tulemusena moodustunud koodipuu leiab töö lisadest (LISA 1).

Esimene suurem analüüsikategooria on **nõustajate igapäevatöö**. Eelkõige koondab see enda alla kolm väiksemat kategooriat: “pöördumise põhjused”, “hinnangud pornole”, “pornoga seotud probleemid”. Nendest väiksemad kategooriad nagu näiteks “kehaga seonduv”, “seksuaalsus ja suhted” hõlmavad endas koode, mis tähistavad spetsiifilisemalt nõustajate poole pöördumise põhjuseid ja probleeme, millest kirjutatakse ka näiteks lapsemure.ee foorumisse. Alamkategooria “hinnangud pornole” koondab enda alla neli väiksemat kategooriat: “pornoteema eripära”, “porno mõju”, “mis on porno”, “porno ei ole reaalsus”. Pornograafia mõju kategooria alla käivad kõik koodid, mis tähistavad tekstilõike, kus eksperdid rääkisid pornograafia mõjust ja pornograafia tarbimise tagajärgedest seksuaalkäitumisele. Siia kategooriasse paigutasin kõik need tekstilõigud, mis väljendasid ekspertide n-õ ridade vahele jäänud suhtumist, mis tuli välja nende sõnakasutusest, mõttepausidest. Lisaks koondab see suur kategooria ekspertide tõlgendusi sellest, mis on pornograafia ja mis vahe on pornol ja reaalsusel. Alamkategooria “pornoga seotud probleemid” koondab enda alla koodid nõustajate tähelepanekutest selle kohta, millised on pornoga seotud probleemid, mida nad oma töös tähele panevad. Lisaks nõustajate märgatud probleemidele olen ma sellesse kategooriasse lisanud ka neid koode, mis on seotud probleemidega, mida on oma töös märganud õpetajad.

Teiseks suureks analüüsikategooriaks on **seksuaalharidus Eestis**. Selle kategooria suurimaks alamkategooriaks on “õpetajate igapäevatöö”, mis omakorda koondab enda alla sellised väiksemad kategooriad nagu näiteks “probleemid”, “õpetajate hoiakud”, “tundide läbiviimine”. Seksuaalhariduse kategooria teine suurem alamkategooria on “seksuaalõpetus”, mis hõlmab endas järgnevaid kategooriaid: “tunniteemad”, “õppekava”, “õppevahendid”, “puudujäägid”. Kolmandaks kategooriaks on “kodu ja vanemad”, mis sisaldab endas vanemate suhtumist ja hoiakuid seksuaalharidusse. Neljandaks kategooriaks seksuaalhariduse kategoorias on “pornograafia”. Selle suure kategooria alla käivad sellised väiksemad kategooriad nagu “porn literacy”, “pornoga seotud probleemid” ja “tähelepanekud”, milles viimane kategooria sisaldab koode, mis märgivad õpetajate tähelepanekuid ja mõtteid pornograafia teemal.

Kolmandaks suureks analüüsikategooriaks on **ühiskond**, mis on minu analüüsikategooriatest kõige laiem. Sinna alla kuuluvad järgnevad alamkategooriad:

“meedia”, “tulevased uuringud”, “tabuteema”. Need kategooriad keskenduvad ekspertide tähelepanekutele meedia kohta, märgivad ära võimalikke uurimissuundi tulevikuks ja tähistavad tekstiosi, mis viitavad pornograafiale kui tabuteemale.

Neljandaks kategooriaks on **noortega pornost rääkimine**. Selles kategoorias on väiksemateks kategooriateks “suhtluspõhimõtted”, “eetilised põhimõtted”, “pornoni jõudmine”, “tekkivad küsimused” ja “seksuaalsus kui normaalsus”. Erinevad koodid tähistavad seda, kuidas tuleks noortega sellel teemal suhelda, millised on eetilised piirangud ja kuidas noored ise seksuaalsusega seotud temadesse ekspertide hinnangul suhtuvad.

3. TULEMUSED

Peatüki esimeses osas annan ülevaate sellest, milliseid pornograafiaga seotud teemasid märkasid eksperdid oma igapäevatoos ja teises osas toon välja probleemid, mida tajuti seoses pornograafiaga. Peatüki kolmandas osas esitan ekspertide hinnangud seksuaalõpetuse olukorrale Eestis ning neljandas osas toon välja pornograafia võimalikud kasutusvõimalused seksuaalõpetuses ja sellest tulenevalt ka *porn literacy* võimalikud osised ning peamised suhtluspõhimõtted, mida peaks sellise teema puhul silmas pidama.

3.1. Pornograafia teema märkamine igapäevatoos

Intervjuudest selgus, et pornograafia teemaga puutuvad ühel või teisel moel kokku nii seksuaalnõustajad kui ka õpetajad. Kuigi pornograafia teema jääb tihtipeale nii nõustajate kui ka õpetajate töös teiste teemade varju, siis ometi selgus, et on mitmeid murekohti ja probleeme, mis on otse või kaudselt seotud noorte ja pornograafia kokkupuutega.

Peamised mured, mille pärast lapsed ja noored nõustajate poole pöörduvad ja Lapsemure.ee foorumis kurdavad, on seotud seksuaalsuse ja suhetega. Suhete all on mõeldud sõprussuhteid ja romantilisi suhteid. Peamised teemad, mida nõustajad käsitlevad, on samuti seotud seksuaalkäitumise ja -tervisega.

N: Enamasti on seal tegemist kas siis mingite kaebustega, füüsiliste kaebustega või küsimustega, küsimustega näiteks seksuaalelu kvaliteedi kohta, tahetakse kontrollida suguhaiguste suhtes, tullakse partneri palvel kontrolli, esitatakse erinevaid kaebusi.

Lapsemure.ee foorumi üheks aktiivsemaks teemaks on aga just pornoga seotud arutelu. Lisaks küsimustele pornos nähtu kohta jagatakse tihtipeale ka linke pornolehekülgedele. See on foorumis tegelikult keelatud ja lingid eemaldatakse esimesel võimalusel. Siiski võib see olla üheks kohaks, mille kaudu lapsed ja noored pornoni jõuavad.

N: minu teada kõige aktiivsem, mis on siis tehtud aastal 2009 ja mille teema siis ongi, et palju poisid ja tüdrukud pornot vaatavad. Ja sinna on hetkel juba 115 vastust tulnud.

Intervjueeritud inimeseõpetuse õpetajad puutuvad noorte ja pornograafia teemaga vähem kokku kui seksuaalnõustajad, sest pornograafia on koolihariduse kontekstis üks väike osa seksuaalkasvatusest. Võrreldes teiste teemadega ei ole selle osakaal suur ja ka

õpetajate jutust tuli välja, et kuna inimeseõpetuse tunde on tunniplaanis võrdlemisi vähe, siis pornograafia teema on tihtipeale see, mis jääb teiste teemade varju. Eelkõige peetakse oluliseks, et räägitud saaks suguhaiguste ja raseduse teemad.

Õ: selles mõttes väga nagu mina ei ole pornograafiat väga põhjalikult, et ikkagi tekib see küsimus, et mis asi see pornograafia on, et see on keelatud, et kuidas nende ajakirjade ja sellistega, aga et no kuidas ma ütlen, päris seda, et täna me ainult räägimegi sellest, et seda mina ei tee. Ma ütleks, et ma ei võimenda seda, et ta on üks valdkond nende sees, et kindlasti natuke puudutame

Kuigi mõni õpetaja mainis ajakirju ja muid meediume, siis valdavalt töid kõik intervjueeritud eksperdid välja tehnoloogia ja interneti kiire arengu aspekti kui ühe põhjuse, miks noored järjest rohkem ja varem pornograafiani jõuavad.

3.1.1. Pornograafiaga seotud probleemide tajumine

Eelkõige tajusid kõik eksperdid pornograafiat kui probleemi ja nendega rääkides oli märgata nende enda võrdlemisi kriitilist suhtumist pornograafiasse. See tuli välja sõnakasutusest ja mõningasest tajutud ebakindlusest, mida oli tunda õpetajate poolt, kui rääkisime pornograafiast. Õpetajad võtsid vastamiseks pikemaid pause, üritasid toetuda materjalidele (näiteks toodi välja õppekava või otsiti üles koolitustelt saadud materjalid). Nõustajate suhtumine oli rohkem avatud ja pornograafiast räägiti sama moodi kui muudest teemadest.

Üks otsesemaid pornograafiaga seotud probleeme, millega nõustajate poole pöördutakse, on pornosõltuvus.

N: pöördunud selle probleemiga, et nende mure on, et nad on pornost sõltuvuses ja nad näevad, et nad on sattunud mingisse rattasse, kus nad ei taha olla.

Järgmised tähelepanuväärsed probleemid on seotud kehapildi ja seksuaaleluga. Kaheldakse nii enda kehas kui ka seksuaalvahekorras aset leidvas. Sarnaste probleemidega kirjutatakse ka Lapsemure.ee foorumisse. Samuti panevad ka õpetajad tihtipeale tähele, et õpilastel on olnud kokkupuude pornograafiaga ja see on neis tekitanud küsimusi, millele nad soovivad vastuseid saada.

N: ... tal oli kolm küsimust porno kohta, et kuidas pornofilmides alati nii suure riistaga mehed on, et kas nad suurendavad kuidagi siis oli, et kas ongi kõik alati ümberlõigatud ja siis kolmas oli selle kohta, et kuidas naised pornos rasedaks ei jää.

Õ: et mida vaadatakse, et ilmselt vaadatakse tänasel päeval ka internetist, aga tollel ajal oli siis rohkem see, et oli koju tellitud, ostetud või laenutatud neid filme, et miks ma selle järelduse teen on ka see, et kui laps küsib seal, et miks naised seksi ajal karjuvad ja mehed ei karju?

Pornograafia on tekitanud ka valearusaamasid reaalse seksuaalvahekorra kohta ja isegi kui see ei ole otsene pöördumise põhjus, millega nõustajate juurde minnakse, siis tuleb vestluse käigus välja, et mingid mustrid ja ideed sellest, milline peaks olema vahekord, sarnanevad sellele, mida pornograafias eksponeeritakse ja tulemuseks on näiteks valulik vahekord.

N: tuleb välja pigem seksuaalnõustamisel, kui on siis näiteks tütarlaps pöördub põhjusel, et tal on valulik vahekord, et miks on valulik vahekord ja siis hakata nagu mõtlema ja asja arutama, et siis ühel hetkel tuleb see teema sealt välja

Peamiseks probleemiks, mis tuleb intervjuueeritavate jutust välja on see, et noored ei taju pornograafia kunstlikkust ja seal nähtut seostatakse liigselt reaalse eluga. Valdavalt puudub noortel oskus tõmmata paralleel reaalse elu ja fiktsiooni vahele.

K: kas ja kui palju noored eristavad reaalsust ja seda, kuidas pornograafia on kunstlik, kunstlik lähenemine ja kunstlik kirjeldus, kunstlik pildikeel, sellest, milline seksuaalelu või seks, seksuaalvahekord, üldse olema peaks või olla saab. Just see, et nad ei taju seda erinevust reaalsuse ja illusiooni vahel, et see pornograafia on ju illusioon.

Lisaks oskamatusele eristada reaalsust ja fiktsiooni, tekitab pornograafia ka vääraid arusaamasid soorollidest. Seda, et noortel on tekkinud kallutatud arusaamad sellest, milline on naise ja mehe roll suhtes, on tähele pannud ka nõustajad. Seda võib pidada pornograafia kasutamise üheks tagajärjeks, mille tõttu võivad tulevikus kannatada paarisuhted.

N: seksuaalsuse müüdid justkui toetavad mehe sellist justkui kesksemat rolli seksuaalsuhetes, et mehe asi on midagi ära teha ja on selline kuidagi, terve rida selliseid võltsloosungeid, et milline mees peaks olema ja milline ta peaks seksuaalsuhetes olema, et see osaliselt võib tulla küll ka pornost üle ja võib-olla, mis sealt veel tulla võib on see, et kui sellega üledoseerida, siis mingil hetkel võib n-ö reaalne maailm ja reaalse maailma seksuaalelu tunduda liiga igav, see stiimul võib olla liiga nõrk.

N: pornos on päris palju sellist naisi alandavat suhtumist, et naine on sisuliselt seksiobjekt ja vaadates ka seda, kuidas meest ja naist pornos kujutatakse, et see on täiesti erinev /---/ Mehe puhul ei ole isegi oluline, mehe nägu isegi ei pruugita näidata, et see pole üldse oluline ja see on niivõrd teisejärguline.

Soostereotüüpide tekkimist ja nendesse kinni jäämist tõid välja peaaegu kõik intervjuueritud eksperdid. Kuigi otseselt ei seostatud seda pornograafiaga, mille puhul räägiti lihtsalt pigem mehe ja naise kujutamisest, siis soostereotüüpide teemat seostati meediaga üldisemalt. Muuhulgas mainiti nii reklaame kui ka muusikavideosid. Soostereotüüpide tekkimine paistis ekspertidele muret tekitavana ja järjest kasvava probleemina.

N: need elavad näited soostereotüüpidest ja selles, kuidas need meedias edasi elavad ja kuidas need inimestele mõjuvad ja kuidas nad teismelistele mõjuvad, et see veski käib sama hooga samamoodi edasi ja seal ei ole mitte midagi muutunud.

Soostereotüüpide tekkimist ja suurt levikut meedias pidasid eksperdid justkui paratamatuseks, mille vastu võib küll võidelda, kuid mis on tugevam kui ükskõik milline teavitustöö, millega üritatakse neid stereotüüpe muuta.

3.2. Hinnangud seksuaalõpetuse olukorrale Eestis

Seksuaalõpetuse tundides käsitletakse erinevaid teemasid. Teemad olid väga varieeruvad ja peamiseks tunniteemadeks olid: seksuaalsuse areng, raseduse ja suguhaiguste vältimine, homoseksuaalsus, HIV ja AIDS, soorollid ja soostereotüübid, aga ka parafiiliad, kohtinguvägivald ja prostitutsioon. Viimati rakendunud õppekava järgi peaks seksuaalsuse õpetamine toimuma läbi nelja dimensiooni.

Õ: No nüüd viimati rakendunud õppekava järgi tuli sisse seksuaalsus läbi nelja dimensiooni, et need on identiteet, lähedus, hoolivus, nauding ja lapsesaamine, et selle Rootsi autori pinnalt. See on niimoodi õpikusse sisse kirjutatud, õppekavasse, õpikusse.

Kuigi on olemas õpikud ja töövihikud, siis tõid õpetajad välja, et tihtipeale nad neid üldse ei kasutagi ja pigem rakendatakse teemade käsitlemisel teistsuguseid õppeviise, kui õpiku lugemine ja töövihiku täitmine. Populaarsed on erinevad arutelud, grupitööd, aktiivtööd ja mängulised ülesanded. Paljud ülesanded, mängud ja rühmatööd on

õpetajad võtnud koolitustelt või Õpetajaraamatust. Mängude kasutamine võtab maha piinlikkust ja pingeid, mis selle teema käsitlemisega kaasas võivad käia.

Mängud kaasavad õpilasi, on n-õ jääsulatamiseesmärgiga ja on leidnud ka õpetajate seas positiivset tagasisidet. Mõned mängud on seotud roppude sõnadega, kondoomidega või näiteks seksuaalse sõnavara tundmisega.

Õ: jagad nad gruppidesse ja siis üks grupp kirjutab kõik sõnad näiteks naiste suguelundite kohta, teine meeste, kolmas vahekorra kohta ja neljas näiteks eneserahuldamise kohta või mille iganes kohta ja kõik sõnad, mida nad teavad /- -/ kõik sõnad on lubatud ja siis me valime välja sealt need sõnad, mis on nagu halva kõlaga /---/ et mis on nagu hea kõlaga ja et siis mida meie kasutama hakkame.

Kuigi seksuaalsusega seotud teemad on õppekavas sees, siis saavad need tihtipeale liiga vähe tähelepanu. Tegu pole õppeainega, mis pannakse esikohale ja nii võib kannatada ka see, mis jõuab õpilasteni. Tuli välja, et paljudel inimeseõpetuse õpetajatel puudub vastav väljaõpe ja nii annavad seda tundi teiste ainete õpetajad, kelle koormus on väiksem. See tähendab seda, et tihtipeale on õpilaste ees õpetaja, kellel endal puudub vastav väljaõpe ja koolitus ning nii võib kannatada kogu inimeseõpetuse (ja sh ka seksuaalõpetuse) kvaliteet.

Õ: Kuigi ma tean neid õpetajaid, kes annavad teise töö kõrvalt ja ka väga hästi annavad, aga muidugi tavaliselt on nad kas kehalise või bioloogia õpetajad, aga no paljudes koolides on see, et see tund on lihtsalt vaja anda ja siis ah tead anna sina, et sul on väiksem koormus.

K: me nüüd ka kaalume Eesti Seksuaaltervise liidus, et kui on näha, et inimeseõpetust peab hakkama andma inimene, kellel ei ole tausta ja koolitus ei ole ainult see, et me fakte anname, koolitus on hästi oluline selleks, et need hoiakud kujundada kuidagi...

Lisaks sellele, millise tausta ja väljaõppega inimene noortega tegeleb, on oluline ka see, mida nendele õpetatakse. Ja millistest osadest seksuaalõpetus koosneb. Seksuaalhariduse ühte võimalikku olemust ilmestab hästi ühe intervjueritud eksperdi kirjeldatud püramiid, kes samas annab mõista, et suur osa sellest püramiidist on seksuaalkasvatuse tundides jäänud teiste teemade kõrval tahaplaanile.

K: kui me seksuaalharidusest räägime, siis ta on nagu püramiid, seal all, püramiidi vundament peab olema identiteet ja väärtused, sinna keskele me paneme naudingu ja kehalise arengu ja kõik suhete teemad ja seal üleval, seal tipus peavad olema alles tagajärjed, on nad siis soovitud tagajärjed või soovimatud. /---/ Aga meid tihtipeale kutsutaksegi rääkima sellest püramiidi ülemisest tipust, aga seda ei ole mitte kusagile kinnitada, kui vundament ei ole laotud ja ongi need teemad nagu täiesti puudu

Tehtud intervjuude põhjal on raske öelda, milliseks võib hinnata seksuaalõpetuse olukorda Eestis, sest erinevad olid nii nõustajate, kooliõpetajate kui ka koolitajate arvamused. Kuigi minu ekspertide valim ei olnud nii suur, siis oli erinevusi märgata ka sellise suurusega valimi puhul. Kooliõpetajad, kes ise annavad inimeseõpetuse tunde, hindavad seksuaalõpetuse olukorda heaks, sest tehakse koolitusi, õppematerjalid on kättesaadavad ja õppekava soosib selle õpetamist. Negatiivse poolena toodi välja, et tunde on liiga vähe ja paljud teemad jäävad seetõttu käsitlemata.

Õ: jube palju teemasid jääb kasutamata, /---/, et see üks kursus on vähe, sellepärast me pakume siin igasuguseid lisakursuseid, /---/ seksuaalintervisekursus siis läheb ka hästi süvitsi, kuigi see jääb ka väheks, sellest ühest kursusest.

Kui õpetajad hindasid seksuaalhariduse olukorda vastavalt enda koolile ja õpetamiskogemusele, siis seksuaalnõustajad ja –koolitajad nägid üldpilti ja oskasid seksuaalhariduse olukorda paremini üldistada. Koolitajate ja seksuaalnõustajate arvamus seksuaalõpetuse kvaliteedi kohta erineb õpetajate omast. Eelkõige toodi välja seksuaalõpetuse ebaühtlust ehk koolide lõikes on selle kvaliteet ja osatähtsus väga erinev. Teiseks keskendutakse koolitajate sõnul palju tagajärgedele ja vähe räägitakse väärtustest, seksuaalsest identiteedist ja vähe ollakse *sex-positive* suhtumisega.

Kuigi õpetajad pidasid seksuaalhariduse olukorda valdavalt heaks või isegi väga heaks, siis domineerivaks märksõnaks nii õpetajate kui nõustajate intervjuudes oli seksuaalhariduse kohta “ebaühtlane”.

K: probleemid on ikka ühed ja samad ja ma näen tegelikult, kui ebaühtlane koolides on seksuaalharidus, et kui ma noortega, kui ma lähen koolitama jälle. /- -- /On ka koole, mis on väga meeldivad erandid, kus ongi see, et oi meiega on nii palju räägitud ja me oleme ise nii palju rääkinud, et neid koole on ka, aga see ongi just nagu ma ütlesin pigem erand.

Õ: koolis on tegelikult praegu väga hästi, et see inimeseõpetus kohustusliku ainaena on seal põhikoolis sees, et selles suhtes kõik need, kes meedias räägivad, et seda koolis ei õpetata, noh võib-olla neil on kindlad faktid ja kool ei ole võtnud seda asja lihtsalt oma õppekavas tõsiselt /---/ seksuaalõpetus on koolides hea ja sõltub ikkagi õpetajast.

Minu valimisse kuulunud õpetajad tundusid ise kõik avatud meelega ja hoiakuga, et seksuaalsusega seotud teemasid peab koolis käsitlema. Pornograafia teemat ei nimetatud kui “kõige olulisemat teemat”, kuid seda peeti siiski teemaks, millest peab õpilastele rääkima.

Kuna seksuaalhariduse sisu ja selle osiseid ei ole nii rangelt selgeks määratud, siis annab see ühelt poolt õpetajale vabaduse käsitleda endale sobivaid teemasid ja olla loov, kuid samas võib teatud osade käsitlemine tekitada küsimusi ja vastuolusid näiteks lapsevanemate seas, keda suuresti mõjutab nõukogudeaja mentaliteet.

N: mõnikord tundub, et sellist noh ütleme mõistmist selle seksuaalhariduse sisu osas ei ole ütleme liiga palju. See on osaliselt võib-olla selle pärast, et see lapsevanematepõlvkond ei saanud sellist seksuaalharidust ja neile võib-olla tundub kummaline, et 14-aastastele räägitakse seda või toda või miks peab seal 10-aastane peab teadma sõnu ejakulatsioon ja misiganes veel onju

Nõustajad näevad oma töös esilekerkivate probleemide tõttu tihtipeale seda, millistes seksuaalhariduse osades on puudujääke, nii ka pornograafia teema puhul. Ühegi nõustaja ega koolitaja jutust ei tulnud välja, et pornograafia teema saab koolihariduses piisavalt tähelepanu.

3.2.1. Porn literacy võimalikud komponendid

Nõustajad pidasid kvaliteetset seksuaalharidust üheks tähtsamaks osaks, mis peaks aitama noortel mõista pornograafiat. Kvaliteetne seksuaalharidus peaks andma inimesele vahendid, et mõista oma seksuaalsust ja saada aru sellest, mis toimub ümbritsevas maailmas, mis on päris ja mis ei ole. Koolist saadavad teadmised ei tohiks olla vaid manitsevad ja keelavad, vaid pigem peaksid need aitama mõista pornos nähtut ja vastama küsimustele, mis noortel tekivad. Nõustajate hinnangul käsitletakse pornograafiaga seotud teemasid koolis liiga vähe.

N: üks asi on see, et kas see, mida me näeme seal on loomulik ja normaalne, aga teine asi on see, et kas selle nautimine on halb, et sellised küsimused, et sellele võiks tegelikult võiks seksuaalharidus anda vastused

N: Sest tegelikult kui sa räägid pornograafiast, siis sa kindlasti pead ka rääkima lähisuhetest, seksuaalsusest ja vägivallast, mis on kindlasti oluline. Aga ka kogu sellest ärist ja meediatööstusest, et see on niivõrd lai teema, millega ta kõik haakub, et see haridusmaastik on täiesti harimata selle kohapealt.

Intervjueeritud õpetajad pidasid oluliseks teha õpilastele eelkõige selgeks, mis vahe on pornol ja erootikal ning eristada piir nende kahe asja vahel. Seda peeti üheks tähtsaimaks ja mõistlikumaks aspektiks seksuaalõpetuses. Lisaks pornograafia ja erootika eristamisele on õpetajad pidanud oluliseks rääkida sellest, milliseid vaevarusaamasid pornograafia võib tekitada. Alustades pornograafia kunstlikkusest ja kujutelmadest, mis pornograafia kaudu inimesteni jõuavad.

Õ: kõik need seksuaalvahekorra pikkused ja asjad, et pornofilmis, et mis seal on, et kuidas need omavahel klapivad, võrdleme või siis see, et ei pea kõik augud täidetud olema nagu pornofilmid. Või siis see, et peenised ei ole nii suured, et nad on filmitud ja kõik rinnad ei ole nii suured, ei pea olema kontsakingad sul jalas, et need häälightsused on kõik täiesti võltsid

Kuigi õpetajad leidsid, et pornograafia teemat tuleks käsitleda, siis suhtuti sellesse ikkagi ettevaatlikkusega, sest õpilasi ei taheta negatiivselt mõjutada ega millelegi õhutada. Nõustuti küll sellega, et tuleks rääkida pornograafiast kui ärist ja tööstusest, kuid ka selle puhul peeti oluliseks mainida sellega kaasnevaid negatiivseid hoiakuid ja kardetakse, et noored võivad sellest halba eeskuju võtta.

Õ: kui me ütleme, et seda tehakse raha nimel, et noh siis nii mõnigi on nõus ennast raha nimel paljaks võtma. See on selles mõttes jällegi väga ohtlik asi, aga samas ei saa eitada kaa ja no võibolla siis pigem teavitada, et mis see võib kaasa tuua inimese oma tunnetuse ja kogemuste ja läbipõlemiste ja misiganes naudingutega hiljem

Samas leidis mõni intervjueeritav, et kogu pornograafia ei ole sugugi halb ja pigem tuleks *porn literacy* ühe osisena rääkida nähtu kriitilise hindamise kõrval ka n-ö “õiglasest pornost” (*fair-trade*), mis ei kuulu peavoolu pornograafia alla, mis suuremas osas internetist levib.

K: Sellest kindlasti tuleb rääkida ja me peame tegelikult järjest enam, millest me Eestis üldse ei räägi tegelikult on fair-trade-porno, noh teise nimega kuidagi aus porno või õiglane porno, pornograafia, mis on tehtud läbi naise silmade näiteks.

Paratamatult kumas ekspertide suhtumisest läbi pornograafiasse kriitiline suhtumine. Kuigi nõustajad tõid välja ka pornograafia positiivseid aspekte ja olid avatuma suhtumisega, siis ometi kasutati pornograafiast rääkides teistsuguseid sõnu, kui muudest seksuaalsusega seotud teemadest rääkides. Seda märkasid nii õpetajatega kui nõustajatega rääkides. Kui üleüldiselt seksuaalsusest rääkides kasutati mitte nii argikeelseid ja “labase” konnotatsiooniga sõnu, siis pornograafiast ja sealsest seksuaalaktist rääkides muutusid ka sõnad, mida kasutati. Sama kehtis ka sõnade kohta, mida kasutati suguelunditest rääkides.

*N: tüüpilise stambi järgi, kus mingit stoorit ei ole, kus lihtsalt sisuliselt käib üks **panemine***

*Õ: ei pea **kõik augud** täidetud olema nagu pornofilmides*

Lisaks on pornograafia teemast ka lihtne mööda minna ja mõnel juhul tundus, et seda teemat käsitletakse vaid siis, kui see on leidnud ka ühiskonnas üldisemalt kõneainet. Võrdluseks toodi tihtipeale homoseksuaalsuse teema ja selle teema suurem osakaal praeguses seksuaalkasvatuses, sest tänu kooseluseadusele on see ka laiemas avalikkuses teemaks ning seetõttu käsitletakse seda ka koolitundides.

3.3. Suhtluspõhimõtted, mida järgida noortega pornograafiast rääkides

Minu intervjuueeritud õpetajate ja nõustajate järgi jääb mulje, et praegu ollakse koolides ikkagi negatiivse suhtumisega pornograafiasse ja õpilastele räägitakse selle kahjulikkusest, negatiivsetest mõjudest ja kõike seda tehakse pigem keelavas toonis. Selline lähenemine ei anna õpilastele vastuseid ja võib nendes eelkõige tekitada negatiivseid emotsioone nagu näiteks süütunne, piinlikkus, häbi.

N: et üks lähenemine, mis mulle väga ei meeldi on selline dotseeriv lähenemine. Umbes nii, et tegelikult see on ikkagi noh...kuidas ma ütlen, et see on läbinisti ikkagi selline ärakasutamine ja läbinisti negatiivne, et siis sellega tekitatakse automaatselt kõigil süütunne, sest 95 % kasutab neid, seda pornot...mida neil muud kasutada on.

Kuna tegu on intiimse ja delikaatse teemaga, siis tuleb hoolikalt järgida, kuidas noortega sellel teemal suhelda. Kui seksuaalhariduse kvaliteedi ja selle osiste teemal esines

nõustajate, koolitajate ja kooliõpetajate hulgas erinevusi, siis suhtluspõhimõtete kohapealt oldi võrdlemisi ühel meelel. Et nii õpilased kui ka õpetaja tunneksid ennast mugavalt, siis tõid eksperdid välja mitmeid põhimõtteid, mida tuleks taoliste teemade käsitlemise puhul silmas pidada. Sellistel teemadel, olgu selleks siis pornograafia või seksuaalsus üldisemalt tuleb noortega eelkõige rääkida hinnanguvabalt. Sellele, mida noored räägivad, küsivad või arvavad ei tohi intervjueeritute arvates uurija, õpetaja või nõustaja anda omapoolseid hinnanguid. Kuigi täiskasvanu ei pruugi nõustuda noore arvamusega, siis tuleb ikkagi säilitada tolerantsus ja lasta noorel rääkida. Vastasel juhul, kui hakata noore arvamust maha tegema, võib see välistada edaspidise vaba suhtluse.

Õ: Kindlasti on see, et kui keegi räägib midagi, siis mina arvan, et las ta räägib rahulikult ära, et ma ei pane sinna sisse ei oma emotsiooni või siis kui keegi teine hakkab midagi, et siis pigem rahustad maha, et kuulame ära, et see kui öelda, et üldse ei tasu sellest rääkida, siis miks ei tohi, et järelikult on mingi asi seal sees

Lisaks hinnanguvabadusele ja enda liigsete emotsioonide mitte sisse toomisele tõid peaaegu kõik intervjueeritud eksperdid välja, et noortega tuleb suhelda kui omasugustega. Sellistel teemadel rääkides tuleb nendega olla ühel tasemel ja mitte olla ülevalt alla suhtumisega.

K: Ma võtan noori kui omasuguseid. Ma lähen nende juurde...jaa, mul on rohkem faktiteadmisi, ühest või teisest valdkonnast ja mul on rohkem elukogemusi, aga ma lähen nende juurde kui vestluspartner. Ma lähen nende juurde, sest ma soovin nendega vestelda nendel teemadel. Kui sa lähed sinna klassi ette kui jumal, kellel on kõik õiged vastused olemas, siis arvesta ette, et sa oled tegelikult läbi kukkunud.

Taoliste suhtluspõhimõtetega arvestamine on oluline nii noorte nõustamisel, õpetamisel kui ka uurimisel. Intervjuudest jäigi peamisena kõlama mõte, et mitte mingil juhul ei tohi noortesse suhtuda üleolevalt ja mõjuda neile hindavalt.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Antud peatükis toon välja peamised järeldused, mida uuritu põhjal teha saab. Olulisemad järeldused olen esitanud uurimisküsimuste kaupa. Peamisi järeldusi olen sidunud ja võrrelnud varem esitatud teoreetiliste ja empiiriliste andmetega ning kaasanud need üldisemasse diskussiooni. Selles peatükis esitan ka meetodi kriitika ja võimalused teema edasiseks uurimiseks.

4.1. Järeldused

Milliseid pornograafiaga seotud teemasid märkavad intervjueeritud eksperdid oma igapäevatöös noortega ja milliseid teemasid tajutakse probleemsetena?

Pornograafia on teema, mis ühiskonnas on liigitatud tabuteemade alla ja millest rääkimist pigem välditakse. Rohkem tuleb sellest juttu siis, kui mõni raamat, film või muu kunstiteos laveerib erootika ja pornograafia piiril (Pärtna 2015). Pornograafia teema vältimist tundsin alguses ka õpetajate ja seksuaalnõustajatega vesteldes, kui uurisin neilt nende igapäevatöö kohta. Kuigi mõlemad ekspertide grupid puutuvad oma töös mingil määral kokku pornograafia teemaga ja inimeseõpetuse õpetajad peaksid seda õppekava järgi ka tundides käsitlema, siis meie intervjuudes ei olnud see sugugi esimene valdkond, mis jutuks tuli.

Üheks seksuaalnõustajate poole pöördumise põhjuseks on tihtipeale küsimused oma keha kohta. Tüdrukud muretsevad rindade ja teiste suguelundite kuju ja suuruse pärast ja seda juba üsna noores eas, kui keha ei ole ja ei peagi veel olema täielikult väljaarenenud. Poistel on taolised mured seotud peenise pikkuse ja suurusega. Ekslikud ja tihtipeale ka täiesti väärad arusaamad oma kehapildist on üheks probleemiks, mida nõustajad tajusid pornograafia tarbimise tagajärjena.

Eeldus selle kohta, et paljud mudelid, mida inimestele erinevate meediumite kaudu esitatakse mängivad tähtsat rolli käitumuslike ja sotsiaalsete normide tekkimisel (Bandura 1965) peab tehtud intervjuude põhjal paika ja on seotud ka pornograafia tarbimisega. Kuigi nõustaja vastuvõtul käivad noored seda kohe ei ütle, siis on sageli tulnud välja, et pornograafiast võetakse üle käitumuslikke võtteid, mis mõjutavad reaalsel vahekorda. Sarnaselt sellele kirjutatakse ka Lapsezure.ee foorumisse muredega, kus soovitakse teha asju nii nagu pornograafilises materjalis on nähtud. Neid aspekte saab siduda ka skriptide teooriaga (Hanson 2007), sest nõustajate jutust tuli välja, et tihtipeale on noortel tekkinud ekslikud ja väga kindlad arusaamad sellest, milline peaks olema ja nägema välja seksuaalvahekord. Näiteks on paljudel noortel tekkinud

valearusaam sellest, kui kaua peaks kestma loomulik seksuaalvahekord. Üritatakse matkida pornograafiast tuttavaid skripte ja see põhjustab näiteks valuliku vahekorra.

Lisaks arusaamale sellest, milline on loomulik vahekord, tekitab pornograafia väärarusaamasid ka soorollide osas. Suur osa seksuaalseid skripte kujutab meest suhtes domineeriva poolena ja naist alistavana (Schooler 2007). Taolise naiste ja meeste erineva kujutamise ning selle arvatava mõju noortele töid välja ka kõik intervjueeritud nõustajad ja õpetajad.

Kui vaadata seda, milliseid pornograafiaga seotud probleeme märkavad õpetajad, siis eelkõige ei oska õpilased eristada fiktsiooni ja fantaasiat reaalsusest. Pornograafias nähtut võetakse kui reaalselt elu ja tihtipeale tundub ka õpetajatele, et noored peavad pornos esitatut täielikult tõeseks ja aspekt, et tegu on konstrueeritud materjaliga, unustatakse.

Milliseks hindavad seksuaalnõustajad ja inimeseõpetuse õpetajad pornograafia teema käsitlemist praeguses Eesti seksuaalhariduses?

Seksuaalõpetuse ja ka üleüldisemalt inimeseõpetuse puhul on tegu õppeainega, mis vajab loovust ja paindlikkust, erinevate lähenemiste kasutamist ja erinevate võimaluste leidmist. Oluliseks aspektiks seksuaalsusega seotud teemade käsitlemisel on usaldusliku õhkkonna tekitamine ja n-ö jääsulatamine, et nii õpilased kui ka õpetaja tunneksid ennast võimalikult mugavalt. Selleks kasutasid õpetajaid erinevaid mängu ja loovamaid ülesandeid, milleks on nad ideid saanud eelkõige koolitustelt ja sealt saadud materjalidest.

Kuigi seksuaalõpetus on osa inimeseõpetusest, siis ometi pole tegu ainekava osaga, mis oleks õppetöös esikohal. Sellise olukorra tingivad mitmed asjaolud. Esiteks on koolides tihtipeale liiga vähe õpetajaid ja inimeseõpetust annavad õpetajad, kelle koormus on muidu liiga väike ja kes teevad seda olude sunnil. Tihtipeale puudub neil aga vastav väljaõpe ja täiendkoolitused. Selle tagajärjel võib aga kannatada kogu seksuaalõpetuse kvaliteet.

Seksuaalhariduse olukorda Eestis iseloomustab kõige paremini sõna “ebaühtlane”. Kuigi minu intervjueeritud nõustajate, koolitajate ja õpetajate hinnangud seksuaalharidusele erinesid, siis domineerivaks mõtteks oli ikkagi seksuaalhariduse ebaühtlus koolide lõikes. Positiivne on see, et Seksuaaltervise Liidu koolitajad on seda probleemi märganud ja õpetajakoolituste-teemaline diskussioon on muutunud tugevamaks

Ühe peamise seksuaalhariduse puudujäägina toodi välja, et liiga palju räägitakse tagajärgedest ja liiga vähe keskendutakse väärtustele, enesehinnangule ja seksuaalsele identiteedile. Sarnaseid tulemusi on andnud ka mitmed välismaal tehtud uuringud (Rocha, Leal & Duarte 2016; Helmer, Senior, Davison & Vodlic 2015). On küll oluline rääkida suguhaiguste vältimisest ja soovimatu raseduse ärahoidmisest, kuid sellest olulisem on keskenduda alusväärtustele nagu seda on näiteks seksuaalne identiteet. Intervjueeritud koolitaja kirjeldas seda lähenemist kui seksuaalsuse püramiidi, mille järgi võiks ja peaks toimima ka kvaliteetne seksuaalharidus. Kahjuks on praegune olukord selline, kus peamiselt tegeletakse püramiidi ülemise osaga, mis keskendub tagajärgedele, olgu selleks siis soovitud või soovimatud tagajärjed. Ja ka tagajärgede puhul tegeletakse pigem negatiivsete tagajärgedega.

Millistest komponentidest peaks pornograafia kohta õpetatav koosnema (*porn literacy*)?

Porn literacy mõistega polnud intervjueeritud õpetajad ega nõustajad varasemalt kokku puutunud, kuid mõiste sisu oli neile arusaadav ja kõik intervjueeritavad pakkusid välja komponente, millest võiks ja peaks *porn literacy* koosnema.

Kriitiline mõtlemine ja pornos nähtu hindamine olid peamisteks osisteks, mida intervjueeritavad välja tõid. Eelkõige oli nende arvates oluline, et noortel oleksid olemas vahendid, mis aitaksid neil vahet teha pornograafial ja päriselul. Seda nägid peamise probleemina nii nõustajad, õpetajad kui ka koolitajad. Ühe moodusena seda erinevust selgitada toodi välja pornost kui tööstusest, ärist ja meelelahutusest rääkimist. Kuigi ka selle puhul tekkis ühel intervjueeritud õpetajal hirm, et kui rääkida pornost kui tööst, siis äkki õpilased arvavadki, et on normaalne ennast raha eest paljaks võtta. Marty Kleini (2013) välja toodud idee rääkida *porn literacy* ühe osana pornofilmi valmimisest oleks praegu ilmselt Eesti seksuaalhariduses veel liialt järsk üleminek ja võiks endaga kaasa tuua nii vanemate kui ka ühiskonna pahameele. Enne kui selliseid vahendeid kasutada tuleks see väiksemagi detailini läbi mõelda, sest nagu ütleb ka seadus, siis alaealistele ei tohi pornograafilist materjali näidata ja samuti ei tohi neid selle vaatamisele õhutada (Karistusseadustik 2002).

Arusaamad kehapildist ja reaalsest seksuaalvahekorra tõstatisid samuti oluliste teemadena, mida intervjueeritud eksperdid tähele panid. Ka nendest peaks rääkima *porn literacy* ühe osana, sest nagu tuli välja, siis paljudel noortel on tekkinud väärad arusaamad oma keha suhtes ja käitumismudelite osas, mida rakendatakse reaalsetes

seksuaalsuhetes. Kardetakse olla n-ö ebanormaalne, samas ise teadmata, et see, millega nad ennast võrdlevad on kunstlik ja osa fiktsioonist, mida pornoga edasi antakse.

Pornograafiast rääkides ei tohiks alustada suhtumisega, et pornograafia on paha. Pigem on ka siin oluliseks osaks mõistmisoskuse arendamine ja kriitilise meele tekitamine kõige nähtu suhtes. Pornograafia on sellest kõigest üks väikene osa. Nagu ka eksperdid välja töid, siis üldine kriitiline suhtumine meediasse peaks samuti rohkem kooli kontekstis käsitlemist leidma.

4.2. Diskussioon

Pornograafia on teema, millest räägitakse ühiskonnas tihti peale koos vägivalda ja prostitutsiooniga. Ka viimatises raportis seksuaalse väärkohtlemise leviku kohta (Soo *et al* 2016) oli noorte ja pornograafia kokkupuute teema üheskoos prostitutsiooni peatükiga. Tahes-tahtmata tekitab see, milliste teemadega koos seda kajastatakse üldise tonaalsuse, mis praegu on vähemalt Eesti ühiskonnas valdavalt negatiivne. Pornograafia kuulub tabuteemade hulka ja see võib olla ka põhjuseks, miks seda ei arutleta sisuliselt ja laiemalt. Eriti hoidutakse teemadest, mis on seotud noorte ja pornograafia kokkupuutega. Ka moraalsed paanikad on väga sageli seotud just noortega (Marwick 2008). Võib spekuloida, et see on ka üheks põhjuseks, miks pornograafia ja noorte teemat ühiskonnas laiemalt ja sisuliselt eriti ei puudutata. Pornograafia teema tundub olevat üks nendest teemadest, millest on lihtne mööda hiilida ja see jääb teiste põletavamate probleemide varju. Sellest hoolimata on pornograafia osakaal internetis suur ja juba enam kui kümme aastat tagasi tunnustati probleemi, et pornograafiliste teoste jõudmist lasteni ei suudeta vältida (Rand 2000).

Oluline on märkida seda, et kui pornograafia teemat ühiskonnas laiemalt käsitletakse, siis Eestis on see peamiselt negatiivse tonaalsusega, sellest räägitakse kui probleemist, sõltuvust tekitavast ja kuritegelikust asjast, mille eest tuleks inimesi ja eriti noori kaitsta. Ka tehtud intervjuudes märkasid, et paljudele küsimustele andsid eksperdid sotsiaalselt soovitud vastuseid või vastuseid, mis käivad üldiste normide alla ja mis on ka peamised ühiskonnas levinud seisukohad pornograafia kohta. Üldine tendents on, et “pornograafia on paha”. Ka näiteks justiitsminister Urmas Reinsalu on avalikult väitnud, et pornograafia on vägivalda soodustav pahe ja laste ligipääs sellele on liiga lihtne (Paris 2016).

Osalt võib selliste arvamustega nõustuda, sest nende arvamuste taga võib olla hirm, et pornograafiast võetakse üle eelkõige negatiivsed käitumismallid ja sellel on noori

kahjustav mõju. Nagu on toonud välja ka arengupsühholoogid, siis noores eas nähtud materjalidest võidakse üle võtta käitumismustreid ja hoiakuid (Bandura 1971) ning seega võib eeldada, et kui noor puutub kokku vägivaldse või muul moel häiriva pornograafilise sisuga (sest seda on pornosaitidel väga palju), siis võib see ka teda ennast ohutada sel moel käituma. Kuigi valdavalt käib pornograafiaga kaasas hoiak, et “pornograafia on paha”, siis leian, et selle asemel võiks hoopis keskenduda sellele, et “pornograafia ei ole päris” ja kõige negatiivse kõrval tuua välja ka pornograafia võimalikku positiivset poolt. Praegu puudub vähemalt Eesti ühiskonnas diskussioon, mis tooks välja ka pornograafia positiivseid aspekte. Keelav normatiivsus jääb silma nii õppekavadest kui ka intervjuudest ekspertidega. Kuid näiteks Taanis on juba alustatud debatti sellel teemal, et muuta pornograafiat tarbiva põlvkonna mõtlemist ja hoiakuid kriitilisemaks, et nad aduksid paremini, milline on vahe lavastatud suguakti ja päriselu vahel (Taani õpilastele... 2015). Sellel juhul oleks pornograafia justkui õppevahendiks, millest julgeksid rääkida nii õpetajad kui ka õpilased. Tuleb aga arvestada, et õpilased ja õpetajad kuuluvad erinevatesse generatsioonidesse ja praeguse aja Eesti noori peetakse tolerantseteks ja avatud mõttelaadiga inimesteks (Emor esitles mahuka...2016).

Ei saa teha üldistusi, kuid võib märgata, et põlvkond, kes on pärit nõukogude ajast on selle teema suhtes negatiivsemalt meelestatud kui praegune põlvkond. Siin on oma osa kindlasti ka sellel, et praegune ühiskond on palju rohkem seksualiseeritud (Flood 2007). Seksuaalsusega soetud teemadest räägitakse rohkem ja tasapisi hakkab nendelt teemadelt kaduma ka neid seni varjanud häbiloor ja piinlikkustunne. See tuli välja ka intervjuueeritavate vastustest. Noored ise lähevad seksuaalsusega seotud teemadega hästi kaasa, kui õhkkond on hea ja meeldiv. Nagu tuli välja intervjuudest, siis arvatakse jätkuvalt ka seda, et pornograafiani jõutakse ajakirjade kaudu ja paraku vist ei teadvustata endale täielikult seda, kui kerge ja lihtne on internetist pornograafilist materjali leida.

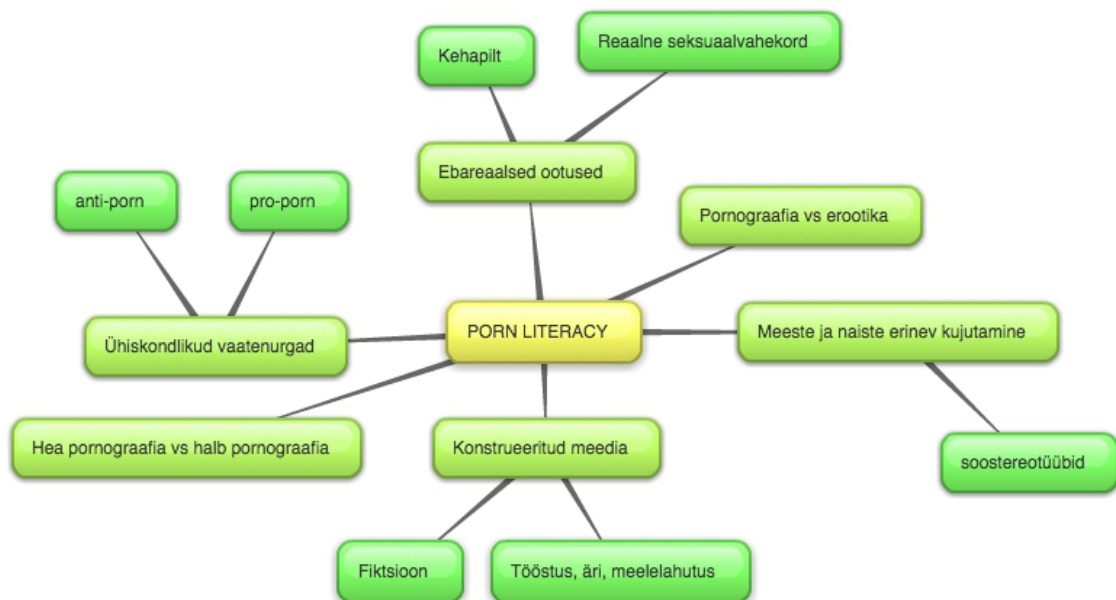
Minu töö üheks eesmärgiks oli saada teada, milline on ekspertide hinnangul praegune seksuaalhariduse olukord Eestis. Vaadates õppekava ja muid materjale, mis on riigi poolt õpetajatele antud ja teemade ringi, mida peaksid kõik õpetajad tundides puudutama, siis selle põhjal jäi mulje, et paberil on kõik justkui korras ja seksuaalõpetuse olukord on hea. Nagu ka õppekavast on näha, siis tegelikkuses on teemade ring, mida seksuaalõpetuse raames peaks käsitlema üsnagi lai ja kaetud peaksid saama kõik teemad alates murdeeaga kaasnevatest muutustest kuni seksuaalsuheteni.

Kuigi seksuaalõpetuses käsitletavate teemade hulk on võrdlemisi suur ja mitmekesine, siis kahjuks jäävad paljud teemad ikkagi välja ja keskendutakse vaid väikesele osale, mis kaugeltki mitte ei võta kokku kõike seda, millest noored peaksid seksuaalsuse kohta teada saama. Seksuaalõpetuse olukorda ja võimalikke tulevikusuundi ilmestas hästi üks intervjuueeritud ekspert, kes rääkis seksuaalõpetusest kui püramiidist. Tema toodud püramiidi metafoor kinnitab seda, et praeguses seksuaalõpetuses räägitaksegi eelkõige püramiidi tipust ehk siis tagajärgedest, olgu selleks siis soovitud või soovimatu rasedus, suguhaigused ja nendest hoidumine, kuid vundament ehk püramiidi alumine osa, mis keskendub seksuaalsele identiteedile, väärtustele ning kehalisele arengule, suhetele ja naudingule on praegu veel suuresti teiste teemade varjus ja saab äärmiselt vähe tähelepanu. Ometi peaks ja võiks olema olukord vastupidine ning enne tagajärgedest rääkimist tuleks keskenduda sellele, et noored mõistavad oma seksuaalset identiteeti ja seda, millele kogu edasine seksuaalelu üles ehitada. Võib oletada, et üheks põhjuseks, miks räägitakse nii palju tagajärgedest ja mitte alusväärtustest on jätkuvalt keelav ja pigem hoiatav suhtumine seksuaalsusesse ja sellega seotud teemadesse. Ameerika Ühendriikide praktika on näidanud, et n-ö tõelise seksuaalkasvatuseni jõuavad vaid need õpetajad, kes hakkavad omal initsiatiivil tegutsema ja lähevad teemas rohkem süvitsi, kui tegelik õppekava seda nõuab (Tarrant 2015). Osad õpetajad on oluliseks pidanud ka seksuaalsusega kaasaskäivate müütide kummutamist. Siiski peetakse sellist suhtumist, mis ei ütle, et “ära seksi”, vaid pigem “kui sa seksid, siis sa pead teadma, mis on õige ja mis on vale” ka õpilaste seas normist kõrvale kalduvaks (Tarrant 2015).

Enne käesoleva töö tegemist ei teadnud ma, kui suures osas käsitletakse koolides seksuaalõpetuse raames pornograafia teemasid. Pornograafia teema toodi õppekavasse sisse alles mõned aastad tagasi ja tegelikkuses keskendutakse sellele vaid mõne koolitunni jooksul, kui sedagi. Erinevalt Eestist, kus pornograafia teema jääb tugevalt teiste teemade varju, siis välismaal mõeldakse üha rohkem sellele kui ühele olulisele seksuaalõpetuse osale (Tarrant 2015; Albury 2014). Enne intervjuude läbi viimist leidsin välismaal viimsel ajal üsna palju kasutust leidnud väljendi *porn literacy* (Klein 2013), mis peaks koondama endasse pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvad pädevused.

Minu töö üheks eesmärgiks oligi leida võimalikud *porn literacy* osised, mille õpetamist ja arendamist saaks näiteks integreerida meediaõpetuse ja inimeseõpetuse tundidega. Nagu tõi välja ka üks *porn literacy* mõiste kasutuselevõtja Marty Klein (2013), siis

eelkõige peaks *porn literacy* üheks osaks olema oskus mõista pornograafias nähtu ja päriselu erinevust. Töö tulemustest tuli välja, et väga palju kantakse üle pornograafias nähtut reaalsesse ellu ja seksuaalpraktikasse. Kui noored kasutavad pornograafiat, et saada vastuseid oma küsimustele ja leida informatsiooni, siis on oluline, et nad oskaksid seda kriitiliselt hinnata nagu ka muude meediast saadavate sõnumite puhul. On arusaadav, miks tihti peale võetakse pornograafias nähtut kui päriselu ja ei saada aru, et tegu on konstrueeritud sisuga, sest taustsüsteemis ja üldises seksuaalkasvatuses on suured puudujäägid. Nendest teemadest ei räägita kodudes ja ka kool ei pruugi vastata kõikidele võimalikele küsimustele, mis noorel inimesel tekivad. Selleks, et tuua välja pornograafia konstrueeritus, tuleks juhtida tähelepanu sellele, et tegu on fiktsiooni ja äriiga. Pornograafiatööstust võiks kõrvutada muu filmitööstustega. Kuigi mõni intervjueritud õpetaja ei nõustunud sellega, et rääkida pornograafiatööstusest kui ärist, sest see võib jätta mõnele õpilasele mulje, et on normaalne ennast raha eest alasti võtta, siis sõltub ka siin tegelikkuses see sellest, mil viisil seda õpilastele edasi anda ja selle eesmärgiks ei oleks kindlasti tutvustada õpilastele pornograafiat kui ühte võimalikku rahateenimise võimalust. Joonisel 2 olen toonud välja *porn literacy* võimalikud komponendid. Joonis põhineb loetud kirjandusel, tehtud intervjuude tulemustel ja järeldustel, mida nende tulemuste põhjal tegin.

Joonis 2 *Porn literacy* osised (autori üldistus)

Pornograafiline materjal ja peavoolu pornograafia aitavad kinnistada soostereotüüpe ja arusaamasid kehapildist. Seda tõid välja eranditult ka kõik intervjueritud eksperdid. Kui nõustajad märkasid, kuidas noored tunnevad muret oma keha pärast ja kahtlevad

selle “normaalsuses”, siis õpetajad märkasid, kuidas pornograafiast on üle võetud soostereotüüpe. Pornograafias nähtu edastab selge sisuga seksuaalseid skripte, kus naisi kujutatakse alistuvate ja mehe seksuaalset iha teenivatena ning mehed on naiste suhtes domineerivad (Schooler 2007). Kui sellist meeste ja naiste kujutamist ei selgitata, siis võib eeldada, et taolised hoiakud kanduvad üle ka noorte enda seksuaalpraktikatesse.

Vastutustundlike valikute tegemine on Hobbsi (2010) järgi üks digitaalmeediapädevuste komponente ja seda saab siduda ka *porn literacy* mõistega. Üheks oskuseks võikski lisaks eeltoodule olla ka pornograafia ohtude tajumine ja nendest teadlik olemine. Vähem tähtis pole ka erinevate ühiskondlike vaatenurkade (*anti-porn* ja *sex-positive* lähenemine) tundmine ning mõistmine, kuidas pornograafiasse suhtutakse ja millised on erinevad lähenemised sellele teemale. Kõik eeltoodu peaks moodustama tervikliku pädevuste komplekti.

4.3. Edasised võimalikud uurimissuunad

Enne edasiste uuringute planeerimist on oluline veelkord rõhutada, et tegu on tundliku teemaga ja seda eriti siis, kui tegu on laste või noorte uurimisega. Tundliku teema puhul võivad uuringus osalejad tunda ennast ebamugavalt, kui peavad mõnel taolisel teemal arutlema. Selliste teemade alla kuuluvad tabuteemad, mida seostatakse häbi või süütundega ning mis üldiselt jäävad inimeste privaatsfääri. Pornograafia on üks tabuteemadest (Noland 2012).

Noorte ja pornograafia kokkupuute uurimiseks on kasutatud erinevaid uurimismeetodeid. Varasemalt tehtud uuringute põhjal, millega tutvusin eelkõige oma seminaritööd tehes (Karnö 2016), saab öelda, et sobiva uurimismeetodi valikul on suuresti jälgitud ka seda, kuivõrd toetab valitud meetod teema anonüümsuse ja eetikaga seotud aspekte. Enne järgnevate uuringute teostamist pean oluliseks olla kursis sellega, kuidas on noorte ja pornograafia teemat varasemalt uuritud ja millistele teemadele on uuringud keskendunud.

Rootsi uurijad Löfgren-Mårtenson ja Månsson (2010) uurisid peamiselt pornograafia kättesaadavust ja selle tarbimise tagajärgi. Selleks kasutasid nad individuaalintervjuusid ja fookusgrupe. Individuaalsed intervjuud võimaldasid küsida detailsemaid küsimusi ning sealt saadud info viis osade fookusgrupis esitatud küsimusteni. Fookusgrupid olid antud uuringus homogeensed ja nende kasutamist pidasid uurijad sellise delikaatse teema puhul sobivaks ja vajalikuks, sest see aitas jõuda poiste ja tüdrukute erineva suhtumiseni pornosse ning individuaalsed intervjuud aitasid seda täpsustada (Löfgren-

Mårtenson & Månsson 2010). Fookusgruppide homogeensuse säilitamiseks on ka moderaatorid tihtipeale osalejatega samast soost (Mattebo *et al* 2012), sest sooline ja vanuseline erinevus moderaatorite ja fookusgrupis või intervjuudes osalejate vahel võib uuritavates põhjustada ebamugavust ja nad ei pruugi olla nii avatud, isegi kui moderaatorid on avatud suhtumisega ja hinnanguvabad (Löfgren-Mårtenson & Månsson 2010). Sarnast meetodit ja ka uurimistemat näen ühe võimalusena, kuidas noorte ja pornograafia kokkupuudet uurida. Ka laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringus (Soo *et al* 2016) toodi välja, et uuringud pornograafia mõju, seoste põhjuslikkuse ning seoste tähenduse kohta noorte arengu aspektist praegu veel puuduvad.

Intervjuude kahjuks räägib see, et noored intervjueeritavad ei pruugi grupiintervjuudes julgeda rääkida oma tõelistest tunnetest ja mõtetest, sest see võib valmistada piinlikkust. Samas on intervjuude kasutamist peetud vajalikuks, sest vähe on kogutud informatsiooni laste ja noorte enda isiklikest mõtetest ja hoiakutest pornograafia kohta. Ja kuigi intervjueeritavate tõeliste mõteteni jõudmine võib olla raske, siis võivad need viia sügavamate probleemipüstitusteni ja anda ka rohkemat materjali analüüsimiseks. Samuti võimaldab see jõuda arvatavate mõjudeni noorte seksuaalkäitumises (Hägström-Nordin *et al* 2006).

Teema tundlikkus tingib selle, et näiteks, kui noori on uuritud ankeetküsitlusega, siis mõnel juhul on vastajad tahtnud ankeedi täitmiseks privaatsust või siis soovinud ankeedi täitmine lõpetada kodus ja see uurijatele meili teel saata (Rogala & Tyden 2003). Osade küsimustike puhul ei salvestatud vastaja IP-aadressi, et garanteerida veelgi suuremat anonüümsust (Štulhofer *et al* 2012). Lisaks on uurijad soovitanud veenduda, et küsimustik täidetakse omapäi olles, seda nii internetis tehes kui ka näiteks noortekeskuses, kuhu võidakse tulla suurema seltskonnaga (Wallmyr & Welin 2006).

Ankeetide kasuks räägib see, et seal on mõned asjad juba küsimusena formuleeritud ja seega ei pea vastaja ise teatud sõnu välja kirjutama ja oma seksuaalseid tundeid väljendama, vaid teda on selles juba aidatud. Näiteks on erinevatest ankeetidest välja tulnud, et tüdrukud kasutavad pornot samuti abivahendiks masturbeerimisel, kui samas mõni kvalitatiivne meetod poleks võib-olla selle tulemuseni viinud (Sørenesen, Kjørholt 2007). Online-küsimustikud ja ankeedid on paistnud ühe populaarseima viisina, kuidas sellised tundlikke teemasid kvantitatiivselt uurida ning mitmetes uuringutes on nende kasutamise põhjuseks arvutipõhiste intervjuude tõestatud

efektiivsus, kui tegu on delikaatsete teemade uurimisega (Mustanski 2001, Peter & Valkenburg 2008 kaudu).

Ükski uuring, mis on mõnel taolisel teemal tehtud, pole pääsenud eetikakomiteedega kooskõlastamisest (Mattebo *et al* 2012; Häggström-Nordin *et al* 2006). Kui uuritavateks on alaealised, siis on oluline institutsiooniline (eetikakomisjonide) nõusolek, vanemate nõusolek, et nende lapsed taolises uuringus osalevad ja laste enda informeerimine sellest, et uuring puudutab seksuaalsusega seotud teemasid (Peter & Valkenburg 2008).

Lisaks anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse kindlustamisele tuleb osalejaid informeerida, et neil on igal hetkel võimalus uuringus osalemine pooleli jätta, ilma igasuguse põhjendusega ja kõik on täielikult vabatahtlik ja keegi pole sunnitud uuringus osalema (Mattebo *et al* 2012; Häggström-Nordin *et al* 2006).

Arvestades seda, et praegu pole Eestis tehtud veel ühtegi uuringut, mis uuriks pornograafia mõju noortele, siis näeksin ühe loogilise sammuna ka sellist uuringut, mis keskenduks pornograafia tarbimise ja kokkupuute mõjudele. Samas võib mõjule keskenduv uuring olla järgmise sammuna veel liiga suur hüpe edasi ja enne mõjudeni jõudmist peaks keskenduma tajule. Käesolevas töös olen saanud teada täiskasvanute mõtteid ja arvamusi sellel teemal, kuid uuringud noorte ja laste mõtetest puuduvad. Järgmiseks, selle uuringu edasiarenduseks võikski olla noorte uurimine, et saada teada, kuidas nemad pornograafiat ja seal nähtut (näiteks erinevaid skripte) tajuvad, mida sellest arvavad ja milliseid mõtteid see nendes tekitab.

4.4. Meetodi kriitika

Ekspertintervjuude kasutamist andmete kogumiseks pean ma sobivaks, sest sain rääkida inimestega, kes oma töös puutuvad kokku noortega, olles siis nõustajad või kooliõpetajad, kes annavad inimeseõpetuse tunde. Lisaks rääkisin koolitajatega, kes ühelt poolt puutuvad kokku noortega, samas koolitavad õpetajaid ja neile joonistub ka üldisem pilt hetkeolukorrast.

Valimi väiksus tingib selle, et suuri üldistusi teha ei saa, kuid samas leian, et olen oma töösse valinud eksperdid, kes otseselt on seotud noorte ja pornograafia valdkonnaga, omavad ekspertteadmisi ja on pädevad nendel teemadel kaasa rääkima. Siiski tuleb arvestada sellega, et paljud ekspertide väited olid pigem hinnangulised, spekulatsioonid ja arutlevad, kui kindlad faktiteadmised. See võib olla tingitud sellest, et tegu ongi üsna

tundmatu valdkonnaga ning nende teemadega käib kaasas ka mõningane häbi- ja piinlikkustunne.

Skype intervjuude tegemisse suhtusin juba alguses kriitiliselt ja töö käigus veendusin selles, et sel moel on intervjuud palju raskem läbi viia. Esmalt puudub intervjuus inimlik pool, mis tekib siis, kui kohtutakse silmast-silma. Skype intervjuu tegemine eeldab väga head internetiühendust, võimalusi kõne salvestamiseks ja nii intervjuueeritava kui intervjuueerija olemasolu. Skypes toimuvat intervjuud on tunduvalt lihtsam ära jätta, “ära unustada” või katkestada, kui on seda reaalses elus toimuvat intervjuud. Nii juhtus ka minul, et paaril korral intervjuueeritav “unustas” Skype tulla või lihtsalt ei tulnudki. Lisaks ei lülitanud minu intervjuueeritavad sisse videorežiimi ja seega ei näinud ma nende näoilmeid ja miimikat, kui me vestlesime. Näoilmete, emotsioonide ja miimika nägemine oleks andnud mulle ilmselt rohkem aimu, kuidas intervjuueeritavad mõnele teemale reageerisid, kas mõni küsimus tekitas neis kohmetust või ebamugavust. Selliseid hetki tabasin palju paremini, kui viisin intervjuud läbi klassikalisel moel.

Kasutatud andmeanalüüsi meetodit pean selle töö puhul sobivaks. Avatud tekstilähedase kodeerimisega sain võtta teksti osadeks ja jõuda võimalikult lähedale intervjuueeritud ekspertide mõtetele. Samas ei saa ma olla kindel, kas jõudsin kõikide nende mõtete ja hoiakuteni, mida eksperdid oma sõnadega ei väljendanud, kuid mis jäid nende sõnade taha. Lisaks võisin ma mõnes kohas kogutud infot tõlgendada liialt valikuliselt ja seetõttu võisid osad sügavamad mõtted ja tähendused jääda tähelepanuta.

Teema emotsionaalsus ja tundlikkus tingis selle, et valdavalt oli ekspertidel oma kindel suhtumine sellesse juba olemas. Uurijana oli ennast võrdlemisi raske jätta neutraalseks, sest paljudel juhtudel oleksin tahtnud intervjuueeritavatega pikemalt arutleda ja oma seisukohti põhjendada. Eriti tundsin seda siis, kui intervjuueeritava ja minu arvamused ning hinnangud erinesid kardinaalselt. Siiski tunnen, et suutsin jääda nii neutraalseks kui võimalik oli ja minu enda isiklikud veendumused ja arusaamad ei mõjutanud intervjuude käiku ja tulemusi.

Kokkuvõte

Pornograafia pole olnud kunagi nii lihtsalt kättesaadav kui praegusel ajal. Lisaks lihtsale kättesaadavusele moodustab pornograafia 30% internetiliiklusest ja võtab enda alla seega märkimisväärse osa internetis leiduvast informatsioonist. Skandinaavias tehtud uuringutest on välja tulnud, et noorte kokkupuude pornograafiaga on valdavalt suur ja vanuseks 12-14 on suurem osa noortest näinud pornograafilist meediasisu. Seda kinnitas ka hiljutine Eestis tehtud seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring, mille üks osa keskendus noortele ja pornograafiale.

Bandura sotsiaalse õppimise teooria järgi võetakse erinevatest nähtud mudelitest üle käitumuslikke harjumusi ning selle teooria võib asetada ka pornograafia konteksti, sest pornograafia kaudu esitatakse inimestele kindlaid mudeleid. Lisaks esitatakse pornograafia kaudu mitmeid erinevaid seksuaalseid skripte, millel võib olla arvatav mõju inimeste seksuaalkäitumisele.

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks oli ekspertintervjuusid kasutades saada teada, millised teemad tõstatuvad seksuaalnõustajate ja õpetajate jaoks pornograafilise meediasisu ja noorte kokkupuutes. Teiseks eesmärgiks oli saada teada, milline on praegune Eesti seksuaalharidus minu töö fookuses olevas valdkonnas ja millises suunas peaks see ekspertide arvates liikuma. Lisaks sellele üritasin loetud kirjanduse ja ekspertintervjuude põhjal panna kokku pornograafilise meediasisu tarbimisega seonduvate pädevuste (*porn literacy*) osised.

Minu töö valimisse kuulusid õpetajad, seksuaalnõustajad ja koolitajad. Kõik intervjueeritud eksperdid puutuvad oma töös kokku noortega ja seksuaalsusega seotud teemadega (sh ka pornograafia). Kokku viisin läbi kaheksa ekspertintervjuud. Käesoleva töö peamiseks andmeanalüüsi meetodiks oli kvalitatiivne sisuanalüüs.

Intervjuude tulemustest tuli välja, et pornograafia temaga puutuvad rohkemal või vähemal määral kokku kõik intervjueeritud eksperdid ja valdavalt tajutakse seda probleemina. Pikema arutelu käigus selgus, et kuigi alguses ei pruugi eksperdid märgata pornograafiast tingitud probleeme, siis on need ikkagi olemas ja tihtipeale on pornograafia paljude kehapildi ja seksuaalkäitumisega seotud probleemide taga.

Kuigi õpetajate, nõustajate ja koolitajate arvamused seksuaalharidusest Eestis olid võrdlemisi erinevad, siis peamiselt toodi ikkagi välja seksuaalhariduse ebaühtlust. Ebaühtluse põhjusena nähti nii õpetajate vähesust, puudulikku ettevalmistust, vähest koolitundide arvu kui ka teema “ebaolulisena” tajumist. Oluline on välja tuua, et

riiklikus õppekavas on seksuaalõpetus kui inimeseõpetuse üks osa täiesti olemas ja selle järgi peaks olema kaetud suur hulk teemasid. Järelikult on õpetajate valik teemade käsitlemisel üsna selektiivne ja nii tekibki seksuaalhariduses ebaühtlane olukord. Rääkides pornograafiast kui seksuaalhariduse ühest osast, leidsid eksperdid, et kuigi see käib õppekava juurde, siis käsitletakse seda teemat ikkagi liiga vähe. Nagu ühiskonnas üldisemalt, siis kaasneb ka koolikontekstis pornograafia teemaga piinlikkus ja sellest räägitakse pealiskaudselt ja võrreldes muude teemadega saab see märkimisväärselt vähe tähelepanu.

Võttes arvesse kõike eeltoodut, töö tulemusi ja loetud kirjandust, siis peaks pornograafia teemat seksuaalkasvatuses käsitlema palju rohkem ja hetkel jääb ekspertide jutu ja tehtud uuringute põhjal mulje, et Eesti noorte kokkupuude pornograafilise meediasisuga on võrdlemisi suur, kuid seonduvad pädevused väikesed. Seega võiks kaaluda inimeseõpetuse või meediaõpetuse tundidesse *porn literacy* keskenduvate tundide lisamist. Olgugi, et tegu on tundliku teemaga, siis peaks see ikkagi leidma rohkem käsitlust kui praegu.

Noorte ja pornograafia kokkupuude on teema, mille kohta võiks kindlasti olla rohkem uuringuid. Käesoleva tööga sain teada kaheksa eksperdi arvamuse, kes puutuvad igapäevaselt oma töös noortega kokku ja näevad ning oskavad kommenteerida esilekerkivaid probleeme. Järgnevad uuringud peaksid keskenduma juba noorte uurimisele, et näha, kuidas tajuvad noored ise pornograafiaga seotud teemasid, millised küsimused tõstatuvad ja milline on nende enda arusaam, sest täiskasvanute hinnangute ja arvamuste põhjal ei saa kindlasti teha veel täielikke üldistusi ja järeldusi.

Summary

Porn Literacies of Estonian Youth: Experts' Opinions

The aim of my bachelor's thesis was to explore which issues and problems may occur for Estonian youth because of exposure to pornography, based on the everyday work and perceptions of youth counsellors and schoolteachers.

Another goal was to find out what is the current situation in Estonian sexual health education and to which direction it should move according to the experts' opinions. In addition, I tried to find out all the possible components of porn literacies based on literature review and expert interviews.

Pornography has never been as easily accessible as it is now and several studies have shown that contact with different pornographic content among young people is extensive. According to Banduras' social learning theory, people take over different behavioural habits from the models that are presented in the media. In the case of my thesis it can also be placed to the context of pornography consumption because different instructions and ideals are presented through it. Also there are different sexual scripts, which can have an influence on human sexual behaviour.

The thesis in question consists of four chapters. The first chapter is about theoretical and empirical background. The second chapter focuses on methodology and describes the participants of this study. The results of the expert interviews are presented in the third chapter. The fourth section consists of conclusions and discussion. I conducted eight expert interviews both with youth counsellors and schoolteachers and in order to analyze the results, I used qualitative text analysis.

The conducted interviews showed that all the experts have noticed problems, which have stemmed from youth's pornography consumption. All of the interviewed teachers and youth counsellors perceived it as a problem. The results show that experts take the consumption of pornography as the main aspect that affects people's body ideals and sexual performances, it also influences youth's sexual behaviour in potentially damaging ways.

Although the opinions about Estonian sexual health education were differing, all the interviewed experts considered it being "uneven". The shortage of teachers and the insufficient training for them makes it hard to give every young person in Estonia thorough and systematic sexual health education. Pornography has been mentioned in

the national curriculum as a part of sexual health education, but it is definitely not one of the main topics in the subject. At the same time, in the society, porn is widely considered to be a poor educator and the content needs to be approached critically.

The main conclusions of my thesis were that experts see pornography as a problem and it should have bigger part in sexual health classes, according to them. With media literacies in place, there should be extra attention given to porn literacies. Porn literacy should be the set of skills that helps people to understand what they see in porn and how it is constructed. Further research should focus on youth and their opinions on pornography and how they perceive porn-related topics.

Kasutatud allikad:

1. Albury, K. (2014). Porn and sex education, porn as sex education. *Porn Studies*. 1:1-2, 172-181. Doi: 10.1080/23268743.2013.863654
2. Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. US: General Learning Press
3. Bandura, A., Walters, R.H. (1965). *Social Learning and Personality Development*. USA: Holt, Rinehart and Winston.
BBC News education. Kasutatud 24.05.2016.
<http://www.bbc.com/news/education-21938823>
4. Berg, L. (2007). Turned on by pornography- Still a respectable girl?. Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S.A.(toim.). *Generation P? Youth, Gender and Pornography*. (293-308). Kopenhaagen: Danish School of Education Press.
5. Bleakley, A., Hennessy, M., Fishbein, M. (2011). A Model of Adolescents' Seeking of Sexual Content in Their Media Choices. *Journal Of Sex Research*. 48(4), 309-315. Doi: 10.1080/ 00224499.2010.497985
6. Braun- Courville, D.K., Rojas, M. (2009). Exposure to Sexually Explicit Web Sites and Adolescent Sexual Attitudes and Behaviors. *Journal of Adolescent Health*. 45, 156-162. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2008.12.004
7. Brickman, D.W., Rhodes, M., Bushman, B.J. (2007). Schema Theory. Arnett, J.J. (toim.). *Encyclopedia of Children, Adolescents and The Media 2*. (733-734). London: SAGE Publications.
8. Brown, J.D. (2006). Media Literacy Has Potential to Improve Adolescents' Health. *Journal of Adolescent Health*. 39-4, 459-460. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2006.07.014
9. Burns, J.(2013). *Schools 'should teach how to view porn' sex forum says*. BBC News Education. Kasutatud 24.05.2016.
<http://www.bbc.com/news/education-22308393>
10. Deakin, H., Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: reflections of two PhD researchers. *Qualitative Research*. 14:5, 603-616. Doi: 10.1177/1468794113488126
11. Escobar-Chaves, S.L., Tortolero, S.R., Markham, C.M., Low, B.J., Eitel, P., Thickstun, P.(2005). Impact of the Media on Adolescent Sexual Attitudes and Behaviors. *Pediatrics*. 116-1, 303-326. Doi: 10.1542/peds.2005-0355D.

12. Flood, M. (2007). Exposure to pornography among youth in Australia. *Journal of Sociology*. 43, 45-60. Doi: 10.1177/1440783307073934
13. Goidel, R.K., Freeman, C.M., Procopio, S.T. (2006). The Impact of Television Viewing on Perceptions of Juvenile Crime. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 50:1, 119-139. Doi: 10.1207/s15506878jobem5001_7
14. Hanson, K. (2007). Cognitive script theory. Arnett, J.J. (toim.). *Encyclopedia of Children, Adolescents and The Media* 2. (185-186). London: SAGE Publications
15. Helmer, J., Senior, K., Davison, B., Vodice, A. (2015). Improving sexual health for young people: making sexuality education a priority. *Sex Education*. 15:2, 158-171. Doi: 10.1080/14681811.2014.989201
16. Hobbs, R. (2010). Digital and Media Literacy: A Plan of Action. *The Aspen Institute Communications and Society Program*. Washington, D.C.: The Aspen Institute.
17. Hsieh, H-F., Shannon, S.E., (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. 15:9, 1277-1288. Doi: 10.1177/1049732305276687
18. Häggström-Nordin, E., Sandberg, J., Hanson, U., Tyden, T. (2006). "It's everywhere!" Young Swedish people's thoughts and reflections about pornography. *Scand J Caring Sci*. 20, 368-393.
19. Kagadze, M. (2010). *Seksuaalkasvatus koolis kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli ja tavakooli noormeeste hinnangul*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond.
20. Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K. (2005). *Seksuaalkasvatus II ja III kooliaste*. Õpetajaraamat. ISBN 9985-9519-8-0.
21. Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, A. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 24.05.2016. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
22. Karnö, C. (2016). *Laste ja noorte kokkupuude pornograafiaga: võimalike uurimisteede ja -meetodite kaardistus*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut
23. Kera, S. (1999). *Kasvada kaasinimeseks- saada inimlikuks: sotsiaalne õppimine ja inimese kõlblus*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus.
24. Klein, M. (2013). Do teens need porn literacy?. *Radio Canada podcast*. Kasutatud 24.05.2016. <http://www.cbc.ca/player/play/2374032891>

25. Klein, M. (2013). *Why Young Adults Need Porn Literacy*. Huffington Post. Kasutatud 24.05. 2016 http://www.huffingtonpost.ca/dr-marty-klein/young-adults-porn_b_2814119.html
26. Knudsen, S.V (2007). Free, young and gendered. Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S.A.(toim.). *Generation P? Youth, Gender and Pornography*. (171-189) Kopenhaagen: Danish School of Education Press.
27. Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S.A.(toim.). (2007).*Generation P? Youth, Gender and Pornography*. Kopenhaagen: Danish School of Education Press.
28. Kolb, B. (2008). *Marketing Research: a practical approach*. London: SAGE Publications. Doi: 10.4135/9780857028013
29. Krcmar, M. (2007). Schemas/Scripts, Agressive. Arnett, J.J. (toim.). *Encyclopedia of Children, Adolescents and The Media 2*. (734- 736).London: SAGE Publications.
30. Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
31. Kull, M., Part, K. (2010). Seksuaalkasvatus inimeseõpetuses. Oja, M., Kõiv, K., Mõttus, H., Schihalejev, O., Sepp, E. (toim.). *Põhikooli valdkonnaraamat SOTSIAALAINED*. Haridus ja Teadusministeerium. ISBN: 978-9949-9119-7-3.
32. Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk
33. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Olafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online
34. Lorch, P.E. (2007). Media Effects. Arnett, J.J. (toim.). *Encyclopedia of Children, Adolescents and The Media 2*. (504-506). London: SAGE Publications.
35. Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S-A. (2010). Lust, Love and Life: A Qualitative Study of Swedish Adolescents's Perceptions and Experiences with Pornography. *Journal of Sex Research*. 47(6), 568-579. Doi:10.1080/00224490903151374.
36. Marwick, A.E. (2008). To catch a predator? The MySpace moral panic. *First Monday*. 13(6). Kasutatud 1.06.2016. <http://firstmonday.org/article/view/2152/1966>
37. Mattebo, M., Larsson, M., Tyden, T., Olsson, T., Häsström-Nordin, E. (2012).Hercules and Barbie? Reflections on the influence of pornography and its

- spread in the media and society in groups of adolescents in Sweden. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*. 17, 40-49. Doi: 10.3109/13625187.2011.617853
38. Nigård, P (2007). Young men's use. Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S.A.(toim.). *Generation P? Youth, Gender and Pornography*. (259-278) Kopenhaagen: Danish School of Education Press.
39. Noland, C.M. (2012). Institutional Barriers to Research on Sensitive Topics: Case of Sex Communication Research Among University Students. *Journal of Research Practice*. 8(1).
40. Oja, M., Kõiv, K., Möttus, H., Schihalejev, O., Sepp, E. *Põhikooli valdkonnaraamat SOTSIAALAINED*. Haridus ja Teadusministeerium. ISBN: 978-9949-9119-7-3.
41. Paris, K. (2016). Repliik: pornost vägivallani. *Eesti Päevaleht*. 03.02.2016. Kasutatud 24.05.2016. <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/repliik-pornost-vagivallani?id=73579783>
42. Paron, K. (2016). Kristi Paron: kes kaitseb lapsi seksuaalse väärkohtlemise eest?. *Postimees*. 21.aprill. Kasutatud 26.05.2016. <http://arvamus.postimees.ee/3663065/kristi-paron-kes-kaitseb-lapsi-seksuaalse-vaarkohtlemise-eest>
43. Part, K. (2014). Seksuaalõigustealane teadlikkus kui kaitse riskikäitumise vastu. *Õpetajate Leht*. 13.juuni. Kasutatud 29.05.2016. <http://opleht.ee/16335-seksuaalõigustealane-teadlikkus-kui-kaitse-riskikäitumise-vastu/>
44. Peter, J., Valkenburg, P.M. (2008). Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Internet Material and Sexual Preoccupancy: A Three-Wave Panel Study. *Media Psychology*. 11, 207-234. Doi: 10.1080/15213260801994238
45. Potter, W.J (1998). *Media Literacy*. London: SAGE Publications
46. Potter, W.J. (1994). Cultivation Theory and Research. *Journalism Monographs*. (147). Kasutatud 4.05.2016 <http://www.aejmc.org/home/wp-content/uploads/2012/09/W.-James-Potter.Cultivation-Theory-and-Research.October-1994.pdf>
47. Prinsloo, J. (2013). Media and learning about the social world. Dafna Lemish (toim.). *The Routledge International Handbook of Children, Adolescents and Media*.(247-255).USA: Routledge.

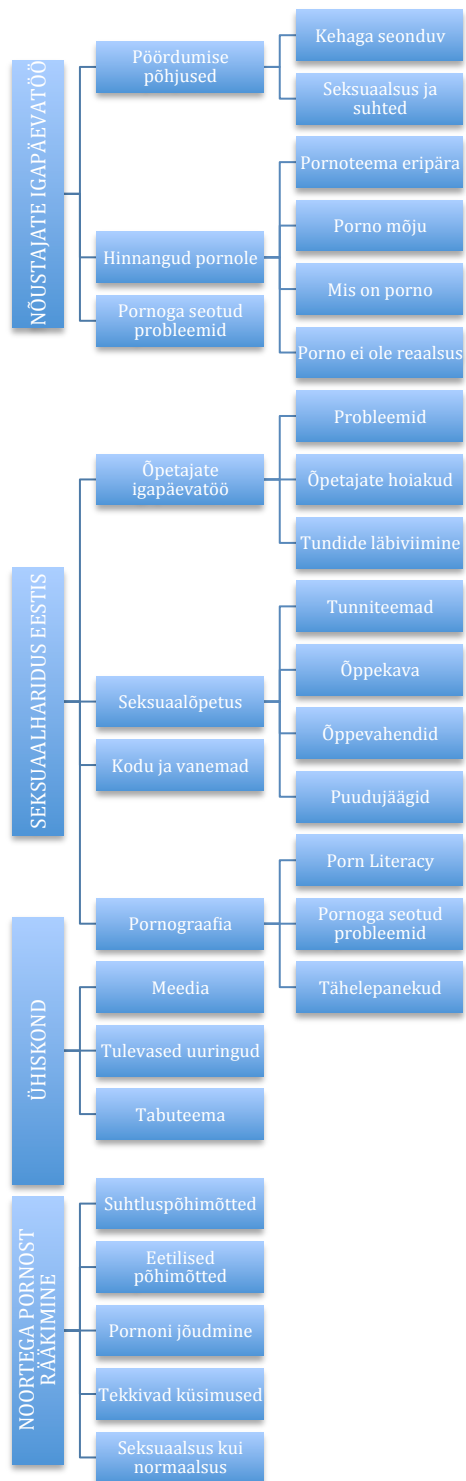
48. Pärtna, M. (2015). Roomanikunst kui välja sirutatud käsi. *Sirp*. 18.detsember. Kasutatud 29.05.2016. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c7-kirjandus/romaanikunst-kui-valja-sirutatud-kasi/>
49. Rand, O. (2000). Porno vohab takistamatult internetis. *Eesti Päevaleht*. 15.07.2000. Kasutatud 24.05.2016. <http://epl.delfi.ee/news/eesti/porno-vohab-takistamatult-internetis?id=50789682>
50. Rocha, A.C., Leal, C., Duarte, C. (2016). School-based sexuality education in Portugal: strengths and weaknesses. *Sex Education*. 16:2, 172-183. Doi:10.1080/14681811.2015.1087839.
51. Rogala, C., Tyden, T. (2003). Does pornography influence young women's sexual behaviour? *In Women's Health Issues*. 13, 39-43. Doi: 10.1016/S1049-3867(02)00174-3
52. Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 24.05.2016. <http://samm.ut.ee/valimid>
53. Schooler, D. (2007). Schemas/Scripts, Sexual. Arnett, J.J. (toim.). *Encyclopedia of Children, Adolescents and The Media 2*. (738-739). London: SAGE Publications.
54. Scull, T.M., Malik, C.V, Kupersmidt, J.B. (2014). A Media Literacy Education Approach to Teaching Adolescents Comprehensive Sexual Health Education. *Journal of Media Literacy Education*, 6:1, 1-14. Kasutatud 24.05. 2016. <http://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1131&context=jmle>
55. Sellgren, K. (2013). *Pupils 'should be taught about risks of pornography'*.
56. Smith, C., Attwood, F. (2014). Ant/pro/critical porn studies. *Porn Studies*. 1:1-2, 7-23. Doi: 10.1080/23268743.2014.887364
57. Soo, K., Kutsar, D. (2004). *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas*. Sotsiaaluuring.
58. Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Sammul, M., Tamm, G., Espenperg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (2016). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Kriminaalpoliitikauuring. Tartu: Tartu Ülikool
59. Sørenesen, A.D., Kjærholt, V.S (2007). How do Nordic adolescents relate to pornography?. Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., Månsson, S.A.(toim.). *Generation P? Youth, Gender and Pornography*. (87-103) Kopenhaagen: Danish School of Education Press.

60. Sun, C., Bridges, A., Johnson, J., Ezzell, M. (2016). Pornography and the Male Sexual Script: An Analysis of Consumption and Sexual Relations. *Archives of Sexual Behavior*. 45:4, 983-994. Doi: 10.1007/s10508-014-0391-2
61. Suni, R. (2011). Noorte suhe televisiooniga tekitab paanikat. *Sirp*. 29.aprill. Kasutatud 4.05.2016. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/noorte-suhe-televisiooniga-tekitab-paanikat/>
62. Štulhofer, A., Buško, V., Schmidt, G. (2012). Adolescent exposure to pornography and relationship intimacy in young adulthood. *Psychology & Sexuality*. 3, 95-107. Doi: 10.0180/19419899.2010.537367
63. Tamm, G. (2016). Noorte kokkupuude prostitutsiooni ja pornograafiaga. Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Sammul, M., Tamm, G., Espenperg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (toim.). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Kriminaalpoliitikauuring. Tartu: Tartu Ülikool
64. Tarrant, S. (2015). Pornography and Pedagogy: Teaching Media Literacy. Comella, L., Tarrant, S. (toim). *New Views on Pornography: Sexuality, Politics and Law*. (417-431). USA: Praeger.
65. Tomusk, I. (2016). Digipöörane ettekanne: kuidas leida tasakaal nuti-ja päriselu vahel. *Õpetajate Leht*. 22.aprill. Kasutatud 29.05.2016. <http://opleht.ee/32792-digipoorane-ettekanne-kuidas-leida-tasakaal-nuti-ja-pariselu-vahel/>
66. Tsaliki, L. (2015). Popular culture and moral panics about ‘children at risk’: revisiting the sexualisation-of-young-girls debate. *Sex Education*. 15:5, 500-514. Doi: 10.1080/14681811.2015.1022893.
67. Wallmyr, G., Welin, C. (2006). Young People, Pornography, And Sexuality : Sources And Attitudes. *The Journal of School Nursing*. 22(5), 290-295. Doi:10.1177/10598405060220050801
68. *30 percent of global web traffic is porn- study*. (2012). Kasutatud 3.05.2016. <http://gadgets.ndtv.com/internet/news/30-percent-of-global-web-traffic-is-porn-study-223878>
69. *Eesti Seksuaaltervise Liidu kodulehekül*. Kasutatud 24.05.2016. <http://www.estl.ee/organisatsioonist/>
70. Emor esitles mahuka noorteuuringu tulemusi. (2016). *Emor.ee kodulehekül*. 10.mai. Kasutatud 01.06.2016. <http://www.emor.ee/eesti-noored/>

71. Karistusseadustik. (2002). RT I 2002, 86, 504. Kasutatud 24.05.2016.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/184411>
72. *Lapsemure.ee* kodulehekülg. Kasutatud 24.05. 2016.
<http://lapsemure.ee/?tutvustus>
73. Noorsootöö seadus (2010), RT I 2010, 44, 262. Kasutatud 4.05.2016.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/NTS>
74. Porn otsingusõnana. (2016). Google. Kasutatud 4.05.2016.
<https://www.google.ee/search?q=porn&oq=porn&aqs=chrome..69i57j69i60l4j69i65.1545j0j9&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
75. Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. (2014). RT I, 12.07.2014, 106. Kasutatud 24.05.2016.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/PortS>
76. Pornography Statistics: Annual Report 2015. (2016). *Covenant Eyes*. Kasutatud 3.05.2016. <http://www.covenanteyes.com/pornstats/>
77. Põhikooli riiklik õppekava. (2011). RT I, 14.01.2011, 1. Kasutatud 24.05.2016.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
78. Sex otsingusõnana. (2016). Google. Kasutatud 4.05.2016.
<https://www.google.ee/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=sex>
79. Taani õpilastele hakatakse pornofilme näitama. (2015). *Tarbija24*. 03.03.2015. Kasutatud 24.05.2016. <http://tarbija24.postimees.ee/3109719/taani-opilastele-hakatakse-pornofilme-naitama>

LISAD

Lisa 1. Koodipuu

Lisa 2. Intervjuu kava 1

1. Kirjeldage palun põgusalt oma tööd õpetajana. Kui kaua olete seda tööd teinud ja mis ainetunde koolis annate?
2. Mis vanuses õpilasi õpetate?
3. Millised on peamised seksuaalsusega seotud teemad, mida õpetamisel käsitlete?
4. Milliseid pornoga seotud teemasid õpetamisel käsitlete?
5. Kui "pornoteadlikud" on noored teie hinnangul?
6. Kust peaksid noored saama infot kõige seksuaalsusega seonduva kohta?
7. Mil määral soosivad teie hinnangul riiklikud õppekavad porno teema käsitlemist õpetamisel?
- Millised on suurimad puudujäägid?
8. Milline on Eesti lapsevanemate suhtumine sellesse teemasse? Kui teadlikud on lapsevanemad?
9. Milline on õpetajate suhtumine sellesse teemaase Teie hinnangul?
10. Mida peaks noortele porno kohta õpetama?
11. Kas porn literacy peaks olema osa seksuaalõpetusest? Mis võiks olla selle hea eestikeelne vaste?
12. Mis on porno teema käsitlemise suurimad kitsaskohad koolis?
13. Millised on peamised suhtluspõhimõtted, millega tuleks arvestada, kui rääkida lastega sellel teemal?
14. Millised on peamised eetilised põhimõtted, millega tuleb arvestada?
15. Kellega võiksin veel sellel teemal rääkida ?

Lisa 3. Intervjuu kava 2

1. Kirjeldage palun põgusalt oma tööd nõustajana. (*kui kaua on seda tööd teinud?*).
2. Millised on peamised teemad, millega noored ja lapsed pöörduvad?
3. Millises vanuses noored ja lapsed eelkõige pöörduvad?
4. Milliste pornoga seotud küsimustega pöörduvad noored nõustajate poole?
5. Millises vanuses lapsed pöörduvad pornoga seotud küsimuste tõttu nõustajate poole?
6. Kuidas mõjutab porno tarbimine lapsi ja noori teie hinnangul?
7. Mil määral lapsed imiteerivad/peavad normaalseks pornos nähtut?
8. Kuidas erinev porno mõjub nendele, kes pole veel seksuaaleluga alustanud ja nendele, kes juba on?
9. Milline on Eesti lapsevanemate suhtumine sellesse teemasse. Kui palju räägitakse kodus pornost teie hinnangul? Kas vanemad üldse teavad, et lapsed pornot vaatavad/sellega kokku puutuvad?
10. Kuidas lapsed pornoni jõuavad?
11. Millised on pornoga seoses tekkinud peamised müüdid ja valearusaamad (teismeliste seas) ?
12. Kas lapsed tajuvad pornot kui tabu?
13. Kuidas aitab porno mõista seksi ja suhteid?
14. Mida räägitakse pornost koolis?
15. Kas n-õ porn literacy peaks olema osa seksuaalõpetusest- kasvatuses? Mis vanuses lastele? Äkki oskate head vastet pakkuda?
16. Millised on peamised põhimõtted, millega tuleks arvestada, kui rääkida lastega pornost?
17. Millised sõnad tekitavad rohkem häbi?
18. Milliste sõnade kasutamine on seadusega piiratud jne?
19. Millise on selle teemaga eetilised aspektid, millega tuleks arvestada?

Lisa 4. Intervjuude transkriptsioonid

Transkriptsioonid on töö paberversiooni lõppu lisatud CD peal.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carmen Karnö

(sünnikuupäev: 31.03.1994)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose **Eesti noorte kokkupuude pornograafilise meediasisuga ning seonduvad pädevused: ekspertide hinnangud**

mille juhendaja on Maria Murumaa-Mengel,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 1.juuni. 2016

